

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, félooldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a horitékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 kr.

Az előfizetési pénzek

s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések szintén a szerkesztőhöz intézendők.

Debreczen és a prot. nemzeti nőnevelés.

A nőnevelés ügye mindig fontos és aktuális. Ezuttal Debreczenre nézve kétszeresen az. Reformok előtt állunk, melyek a felsőbb leányiskola kiegészítését, esetleg újjászervezését vonják maguk után.

Wlassics miniszter a felsőbb leányintézetek biztosait felszólította: adjanak véleményt, miképen lehetne és kellene a felsőbb leányiskolákat akképen újjászervezni, hogy azok mellett a külön leánygymnasiumok felállítása fölöslegessé válják? E kérdés felett megindult a nézetnyilvánítás. Mi lesz az eredménye, nem tudható. De ha tekintetbe vesszük a kor áramlatát s Wlassics miniszternek azon kedvencz eszméjét, mely a nők előtt megnyitotta az egyetem kapuit és számukra már leánygymnasium felállításáról is gondoskodott, hát el lehetünk készülve arra, hogy a felsőbb leányiskolák szervezete, rövid időn gyökeres változáson megy keresztül. Hovatovább nagyobb hódításokat tesz a „leányközépiskola“ gondolata, a hogy Molnár Aladár nevezte a felsőbb leányiskolákat 1873-ban Trefort Agostonnak átnyújtott emlékiratában. De míg ő e nevezet alatt csak oly tanintézetet értett, melyekben az oktatás a népiskolai és tudományos akadémiái tanítás közt közepén áll, tehát a minők az ő buzgólkodása folytán tényleg megvalósultak, addig ma a női középiskola apostolai olyan színvonalra akarják azt emelni, a minőn a férfi gymnasiumok és reáliskolák állanak, tehát nem pusztán az életre, hanem tudományos főiskolákraképzítő intézetté óhajtják szervezni.

Az összes hazai felsőbb leányiskolákat fentartó testületeket közletről érdekli e törekvés, mert ha az valósul és orsz. törvénybe iktattatik, gondoskodni kell a fentartó hatóságoknak leányiskoláik újjászervezéséről.

Különösen fontos e kérdésnek miként leendő eldőlése a *debreczeni ev. ref. felsőbb leánynevelő intézetre*, mely egyetlen első osztályú prot. felsőbb leányiskola széles e hazában, s így a törvény intézkedése első sorban kötelezi.

Én azt hiszem, hogy a miniszter téved, midőn az egyetemre előkészítő tanfolyamot a felsőbb leányiskolákkal akarja kapcsolatba hozni. Sokszorosan elütő nevelési ágakat egy intézetbe szorítani össze, bi—tri- vagy mit tudom én hányféle furcátióval nem volna tanácsos. — S mint a tapasztalat bizonyítja, ezek a furcátiók egyáltalában nem válnak be, csak a zavart növelik és hátrányára vannak a képzésnek. Legyenek hát, ha már a nők épen magasabb egyetemi képzés után áhítoznak, vagy ha áhítatják velők, legyenek mondom e célra külön előkészítő leánygymnasiumok. Valószínűleg nem sokra lesz szükség; a különböző életpályákra képesített nők hamarosan tapasztalni fogják, hogy nálunk még képzettségöknek megfelelő álláshoz nem juthatnak és magukat fenntartani nem képesek. Hiszen maga a közoktatásügyi miniszter panaszolja, hogy a képesített tanító-nőknek fele sem juthat álláshoz. S azt is láthatjuk, hogy más állásra (posta, vasut, távirda stb.) képesített nők éveken keresztül hiába várakozóznak állás után s hogy csak óriási protekció útján sikerül nekik nagynehezen helyhez jutni. Szomorú, de így van. Szinte bizonyosra lehet venni, hogy a mi viszonyaink között magasabb képesítéssel bíró nők sem fognak jobban prosperálni.

E czélozott, vagy legalább is levegőben függő reformon kívül térben és időben is közelebbről érdekli a debreczeni ev. ref. felsőbb leányiskolát egy másik nagyfontosságú mozgalom. Az a mozgalom, melyet a tisztántuli ev. ref.

egyházkerület indított meg annak *tanítóképezdével* leendő kiegészítése tárgyában s a mely már *Gergely Károlyban* lelkes szószólóra is talált e lap 8-ik számában. Valóban itt az ideje, hogy ez irányban is a cselekvés terére lépjünk, mert a női tanítói állomások évről-évre szaporodnak s míg a róm. katolikusok nagy körültekintéssel, persze nagy anyagi erővel is 13 hazai intézetben képezik tanítóikat, mi protestánsok a női képzésnek ez ágát idáig teljesen elhanyagoltuk. Hogy ezt felekezetiünk kára nélkül jövőben tennünk nem szabad, afelől épen az illetékes körök vannak legerősebben meggyőződve.

De nem engedheti azt Debreczen központi helyzete, elismert elsőse a magyar kálvinista egyházban, nem engedheti multja. Tudjuk, hogy Debreczen elsőnek ismerte be hazánkban leánygyermek mellé tanítónők alkalmazásának a szükségét, eleget kívánván ezáltal tenni a *Gelei Katona kánonok* azon rendelkezésének, mely szerint „a leányiskolákban nem férfiakat, hanem szelid, kegyes és tudományokban jártas nőket kell a tanításra alkalmazni“, de a mely rendelet Debreczen s pár egyház (Losoncz, Pápa) kivételével jóformán napjainkig csak irott malaszt maradt. Debreczenben a XVII-ik század végéről és a XVIII-ik elejéről 16 működő nőtanítónak neve maradt emlékezetben. Az utolsó 1740-ben halt meg. Ettől kezdve 1870-ig nem működnek az elemi iskolákban nőtanítók.

Általában úgy az elemi, mint a felsőbb nemzeti nőnevelés ügyét Debreczen mindenkor az első között és melegen karolta fel. Az egyháztanács már 1824-ben, midőn még hazánkban kevesen lelkesültek a magasabb nőnevelésért, egy leánynevelő intézet létrehozásán fáradozott, s bár tervének megvalósítását többféle akadály késleltette és sokáig halasztotta, arról még sem mondott le. *Fáy András* lelkes szózata a hazai nőnevelés mellett az „*Athenaeum*“ hasábjain, 1840-ben Debreczenben már mindent elkészítve talált, úgyhogy annak a hatása alatt azonnal létesítette az egyháztanács a leánynevelőt *Steinacker Gusztáv* igazgatósága alatt. A buzgó Steinacker távozásával azonban 1843-ban megszűnt az intézet s nem is ébredt fel halottaiból 1860-ig, mely időtől kezdve máig fennáll, virágzik, sőt külsőleg és belsőleg egyaránt megnövekedett.

S íme most ismét egy oly lépéssel akar előbbre menni, melyet ha megtesz, az egész magyarhoni protestantismus méltó háláját és dicséretét érdemli. Az eddigi jelekből ítélve hinnünk kell, hogy a debreczeni ev. ref. felsőbb

leánynevelő intézettel kapcsolatos tanítónőképezde már a legközelebbi jövőben létesül.

A szép eszmét egyidőben s közösen *Joó István* gymn. felügyelő és a debreczeni tanítóképezde tanárai vetették fel és propagálták. Joó István és Kovács Lajos igazgató jelentéseikben különösen hangsúlyozták az intézet szükséges voltát s kérték az egyházkerületet, hogy annak felállítására nézve az intézkedéseket haladéktalanul tegye meg. Pártolta az indítványt az egyh. ker. tanügyi bizottság, sőt legutóbb a debreczeni egyház presbyteriuma is.

Az eszmének több oldalról való ilyen lelkes felkarolása után lehetetlennek látszik, hogy az egy. ker. gyűlés által ez ügyben delegált felsőbb leányiskolai igazgatótanács, s annak javaslatára maga az egyházkerület is ne pártolja azt s ne igyekezzék nemcsak a debreczeni leányiskolának tovább fejlesztéséről, hanem a mi fontosabb tanítóinknak kiképeztetéséről is úgy gondoskodni, hogy azok a mily jó magyarok, époly hitbuzgó és hü reformátusok is legyenek. Ily intézeteket felállítani, s azokban államérvényes okleveleket osztogatni kell, hogy egyik eminens feladata legyen ref. egyházunknak. Szükség esetén lehetne alkalmazni azon eljárását is, hogy felsőbb leányiskoláink kebelében miniszteri engedéllyel oly vizsgáló bizottságok alakíttatnának, melyek tanítóképesítési vizsgálatok tartására és diplomák osztogatására volnának feljogosítva. Ilyenmű képesítésért azonban felekezeti s tán paedagogiai szempontból sem lehet rajonganunk. De az államtól idegenkedő róm. katolikusok itt-ott mégis folyamodnak hozzá, főleg, ha polgári isk. tanítókat akarnak maguk részére képesíteni.

De Debreczen ezt nem teheti. Itt mielőbb létesíteni kell a tanítónőképezdet s ez egyelőre tán — tekintve a fentebb említett szomorú körülményre — elég is lesz az egyházkerületben. Ugy gondolom azonban, hogy még a tanítónőképző felállításával sem lesz betetőzve a debreczeni ev. ref. felsőbb leányiskola épülete. Ez akkor fog bekövetkezni, midőn az *óvónőképezde* létesítetik, mely épen olyan szükséges, mint a tanítónőképző. E két intézet felállítása fog csak teljes biztosítékot nyújtani nekünk az iránt, hogy leányaink az első gyermek versikék és imádságok megtanulásától kezdve fel a nőknek szükséges legmagasabb tudományokig a tanítás minden fokán hamisítatlan prot. szellemben vezetnek. Gondolkozzanak erről is a hivatottak!

S. Szabó József.

Melanchthon emlékezete.

Irta s a sárospataki ref. főiskola 1897. február hó 16-ikán tartott *Melanchthon-emlékünnepe*n felolvasta *Rács Lajos* tanár.

Mélyen tisztelt Közönség!

Tizennégy évvel ezelőtt, 1883 nov. 10-én, magasan lángoló lelkesedéssel, az öröm és hálaadás kitörő érzelmei közt ülte meg a német protestantismus — s vele együtt, ha külsőleg nem is, de legalább gondolatban az egész világ protestáns népe — a reformatio egyik megindítójának, hőslelkű vezérének: *Luther Márton*-nak 400 éves születési évfordulóját. A mai napon ismét ünnepre gyűl a német protestáns egyház s ünnepre gyűltünk össze mi is, hogy a nagy reformátor jeles munkatársának, küzdelmei és sikerei méltó osztályosának, szelleme kiegészítőjének: *Melanchthon Fülöp*-nek, a szerény professornak, a reformatio legszélesebb tudású, legmélyebb ismeretű munkásának 400-adik születési évfordulóját megünnepeljük. Mi, a kik ma a reformatio áldásait élvezzük, kik a reformatio gyujtotta világosság fényének, a reformatio kivívta szabadság erejének oly sokat köszönhetünk a vallásos és tudományos igazságok terén, kik látjuk a történelemből annak a népek életére, fejlődésére, haladására gyakorolt jótékony hatását, — nem volnánk érdemesek e jótéteményekre, ha hálátlanok lennénk e nagy szellemóriások, Isten országának e rettenhetetlen bajnokai iránt, ha megfeledkeznénk róluk, emlékezetükről. A hála, a kegyelet a mult iránt a legszentebb emberi érzelem; a multban bírjuk erőnk, bizalmunk, lelkesedésünk leggazdagabb forrását; a mult alapján értjük a jelent, irányozhatjuk biztosan a jövőt. A mult nagy embereinek tiszteletére gyujtott oltártűz termékeny láng, mely a szunyadó érzelmet magasra lobbantja, a homályban tévedező elmét megvilágosítja, az ingadozó akaratot megacézolja!

Ily szent érzelmek: az isteni Gondviselés iránti hála, a mult iránti kegyelet, a nagy emberekre való jogos büszkeség, de egyúttal az ezekből reánk háruló kötelességek élénk érzetével jöttünk fel ma e helyre, m. t. közönség! hogy áldozunk a vallás és tudomány bajnokának, hogy hódoljunk a reformátor és tudós tanár emlékének! Szerény ugyan koszorunk, de a hála és elismerés virágaiból fakadt!

I.

Melanchthon Fülöp 1497. február 16-án született *Bretten*-ben, Pfalz (ma Baden) egy kis városkájában. Atyja *Schwarzerd György*, komoly, derék, becsületes, vallásos fegyverkovács volt, s minthogy Heidelbergből származott, általánosan

„heidelbergi lakatos“ (*Der Schlosser von Heidelberg*) volt a neve; anyja *Reuter Borbála*, a brettteni bíró *Reuter János* leánya, egy szelid, vallásos érzésű nő, ki igen jótékony befolyást gyakorolt fia kedélyére. Az első oktatásban nagyatyja házánál *Johannes Hungarus* (*Johann Unger*) nevű mestertől részesült; bár szigorú tanító volt, Melanchthon mindig hálásan emlékezett reá: „Tanítóm, úgymond, kitűnő grammatikus volt s engemet szigorúan oktatott a nyelvtanra; valahányszor hibát követtem el, megvert, de kellő mérséklettel. Ily módon grammatikussá nevelt engem (*facit me grammaticum*). Jóságú ember volt, úgy szeretett engem, mint a saját fiát; én úgy őt, mint apámat.“ E szigorú nyelvtani módszer mintegy kijelölte Melanchthonnak jövő irányát, a philologia alapos tanulmányát.

Nagyatyjának, majd néhány nap mulva atyjának bekövetkezett halála (1507.) nagy változást hozott Fülöp életébe. Résztint a kenyérkeresők kidőlte miatt, résztint azért, hogy a tudványó fiu magasabb oktatásban részesülhessen, a nagyanya Fülöppel és öccsével, *Györggyel* szülővárosába: *Pforzheim*-ba költözött.* Ott híres latin iskola állott fenn *Simler György* rector, a derék humanista tudós vezetése alatt, s oda a nagymama bátyja: *Reuchlin János*, a nagyhírű humanista is gyakran ellátogatott Stuttgartból, hol a herczeg jogtanácsosa volt. *Simler* vezette be Fülöpöt a görög nyelv titkaiba, a latin költőkbe, valamint a purior philosophiába (t. i. az eredeti aristotelesi philosophiába). A nővéréhez ellátogató *Reuchlin* nagyon kedvelte a szelid, élénk szemű, tehetséges gyermeket; örült szép előhaladásának s könyveket adományozott neki, egyebek közt egy görög nyelvtant s görög-latin szótárt,** melyek hatalmas lökést adtak a gyermek buzgalmának. Ő fordította le, az akkori szokás szerint, a gyermek német nevét is *Melanchthon*-ra. A kis Fülöpöt, kit tanulótársai csak *görög*-nek hívtak, mivel e nyelvben valamennyiöket fölülmúlta, igyekezett déd-nagybátyjának jószágát meghálálni; néhány barátjával összeállt, megtanulták *Reuchlin*nak egy iskolai latin vigjátékát, s midőn *Reuchlin* újra *Pforzheim*-ba érkezett, tiszteletére előadták.

Tizenkét és fél éves korában, 1509 őszén a heidelbergi egyetemre ment az ifjú Fülöp. Itt az egyetemi előadások nem igen elégitették ki sóvár lelkét; csak fecsegő dialektikát és egy kis physikát adtak elő, úgy hogy Fülöp inkább

* *Fr. Polack*: Philipp Melanchthon, Deutschlands Lehrer und Luthers Freund und Mithelfer. Wittenberg, 1896. S. 13.

** *Reuchlin* saját műve, első ilyenmű munka Németországban

magántanulmányaira volt utalva. Tanulmányozta a görög és római írókat, a philosophiát és költészetet, sőt orvostant, jogot és csillagászatot is. Itteni barátai közé tartoztak: *Sturm* Strassburgból, *Brenz* Weilból és *Butzer* Schlettstadtól, kik később a reformatio buzgó előmozdítói lettek. Sturm ismertette meg őt *Geiler von Kaisersberg* strassburgi prédikátor egyházi beszédeivel, melyek evangyéliomi szellemökkel, magvas tartalmukkal, erősen ostromzó hangjukkal mély benyomást gyakoroltak az ifjú fogékony kedélyére. Első művei — két latin költemény *Wimpfeling* gyűjteményében — ez időtáiban jelentek meg. Két év múlva, 1511-ben elnyerte a *baccalaureus-i* rangot, s a kis tanuló csakhamar tanítónak lett: a gróf Löwenstein fiai mellé hívták nevelőnek s valószínűleg számukra írta görög grammatikája alapvonalait. Minthogy fiatalsága miatt a *magister artium* rangját megtagadták tőle, 1512. jan. 25-én Reuchlin tanácsára Tübingába ment.

Tübingai tanárai a humaniorákra nézve *Simler*, ki őt Pforzheimban is tanította, *Stade*, *Brassicanus* és *Bebel* voltak, mindannyian az ó-kor szellemétől ihletett férfiak; de ő e mellett jogot, orvostant, matematikát, csillagászatot s 1514. óta theológiát is hallgatott, a mely azonban csak scholastikai szörszálhasogatásokból állott; magántanulmányai az egyházi atyákra és a szentírás olvasására irányultak; Ökolampadiussal, Bazel későbbi reformátorával a görög írókat tanulmányozta; héberül a *Reuchlin* tankönyvből tanult*; mélyen belemerült *Aristoteles* műveibe is. Egész lélekkel szívta magába az újjáélesztett ó-kor szellemét, hévvel pártolta ez irányt; de épen azért az egyetemet két pártra szakító középkori philosophiai irány: a *nominálisták* és *realisták* vitája nem nagyon volt kedvére, bár inkább az előbbi felé hajlott; nem tetszett neki az üres fogalmak, puszta szavak fölötti haszontalan veszekedés. Az ő komoly, mély lelke folyvást a dolog magvát nézte s szelleme a lapos valóság fölött a magasba törekedett.

Tübingai tartózkodása alatt is gyakran érülközött *Reuchlin*nal; fel-felkereste őt Stuttgartban, s e találkozások, beszélgetések mindig termékenyítő hatással voltak reá nézve. Kéziratokat, könyveket s tanácsokat, útbaigazításokat kapott tőle. Egyszer többek közt a nyomtatott *Vulgatával* ajándékozta meg őt *Reuchlin*, mi *Fülöpöt* nagyon megörvendeztette: előtte volt az élő vizek forrása, naponkint meríthetett belőle! Nem is hagyta el azt magától, hanem folyvást zse-

bében hordta s buzgón olvasgatta. Még nagyobb volt öröme, midőn az új-szövetség eredeti szövegét *Erasmus* kiadásában kézhez vette.

Miután 17 éves korában a philosophiai cursust bevégezte, 1514. elején *magisteri* méltóságot nyert, s mint akadémiai tanár lépett fel és nagyszámú hallgatóság előtt magyarázta *Terentiust*, *Virgiliust* és *Cicerot*; kimutatta nyelvök, gondolataik szépségét és alkalmazta igazságait az erkölcsi életre. Teljes erővel munkált a nyelvtanulmányok fölébresztésén és a nemes művészetek ápolásán. *Bebel* halála után 1516-ban megbízták a retorika tanításával, mire *Cicero* szónoki műveiről tartott előadást*; 1518-ban kiadta görög nyelvtanát. *Reuchlin* oldalán élénk részt vett a kölni dominikánusok, a középkori hagyomány és tekintély, a sötétség e buzgó harcossai (*Dunkelmänner*) elleni szellemi háboruban** s nem egy éles nyilat lövöldözött reájok. De a régi rendszernek még Tübingában sok és hatalmas hívei voltak; ezek irigykedtek, haragudtak a fiatal tudósra s kivítették, hogy a római levél fölött tartani szándékolt előadásait betiltották. Nem csoda, ha vágyodott el innen s két kézzel kapott azon, hogy *Wittenbergbe* mehetett.

II.

Wittenbergben, tudjuk, ekkor már megkezdte a *reformatio* diadalmas hadjáratát, 1517. október 31-én *Luther Márton* a theologia doctora, kiszögezte a vártemplom kapujára 95 tételét, a nyugtalan, sóvárgó lélek megtalálta azt az utat, mely őt a külső formák, szertartások és egyéb külső, érdemszerző cselekvények tömkelegéből magához az élő Istenhez vezette. E nagy szellemi forradalmat itt is a multhoz, a keresztyén vallás eredeti forrásához, a *bibliához* való visszatérés idézte elő, mint a reformatioval rokon szellemű mozgalomnál: a *renaissance*-nál is az eltemetett ókor, a görög-római világ szellemi kincseinek fölfedezése, új életre keltése volt a mozgalom alapja. De miként ez utóbbi nem állott meg a multnál, a mult utánzásánál, hanem azt tovább fejlesztette, abból új életet fakasztott, ez történt a hatásában sokkal nagyobb horderejűvé vált testvérmozgalomnál, a reformationál is. E mozgalom szellemi központjába vezérelte most az isteni gondviselés *Melanchthont*, a humanismus egyik legjelesebb buvárát, hogy itt a ker. vallás ősi szellemének fölébresztésében is munkás legyen s egyetemes szellemével

* *K. Raumer*, Geschichte der Paedagogik. VI. Aufl. I. B. d. S. 149.

** E háborúnak, mely méltán tekinthető a humanistikus mozgalom tetőpontjává, részletes leírását lásd: *L. Geiger*, Renaissance und Humanismus in Italien und Deutschland. Berlin, 1882. S. 510—523.

* Rudimenta lingvae hebraicae, 1506.

egyesítse, összeforraszsza, egy más szolgálataiba állítsa a két nagy szellemi irányzatot: a *humanismust* és a *reformatort*. S talán más ezélja is volt vele az isteni gondviselésnek: talán ellensúlyozni is akarta vele Luthernek tulságosan a theológiára fektetett, s a világi tudományokat, világi bölcseséget kevésbe vevő irányát; talán ellensúlyozni akarta a heves, indulatos, *reformatort* a szelid, engesztelékeny *humanistával*, talán ki akarta egészíteni a rohamosan előrehaladó, lángeszű vezért a rendszerező, alapotvető tudóssal! Valóban, lehetetlen Melanchthon Wittenbergbe menetelében, Lutherrel való összetalálkozásában s több mint egy negyedszázadon át folytatott közös, egymást kiegészítő, egymást támogató s bőséges áldással koszoruzott munkálkodásában az isteni gondviselés újját nem látnunk!

Bölcs Frigyes szász választó-fejedelem, ki a wittenbergi egyetemet 1502-ben alapította s abba 1508-ban hívta meg Luther Márton ágostonrendi szerzetest, az egyetem kiegészítése, továbbfejlesztése végett 1518-ban egy görög s egy héber nyelvi tanszéket is óhajtott ott felállítani, s e végből azzal a kéréssel fordult Reuchlinhoz, Németország legnagyobbhírű tudósához, hogy ajánljon neki e két tanszékre alkalmas férfiakat, a kikkel a német nemzet dicsőségére a régi nyelvek tanulmányozását megjavíthassa. Ki mást ajánlhatott volna Reuchlin a görög nyelvi tanszékre, mint Melachont, kiről *rotterdami Erasmus* is a leghízelgőbb szavakban nyilatkozott, s kit ő kora ifjúságától fogva vezetett és tanított e nyelvre! Melachon szíves készséggel vállalkozott a felajánlott állás elfogadására; bár nehezebb esett elválnia szülőföldjétől és Délnémetországtól, levegő és világosság után vágyódott, s azt nélkülöznie kellett Tübingában. Megváltás volt neki e meghívás, mert attól tartott, hogy kicsinyes dolgokkal foglalkozva, újra gyermekké kell lennie.

Mint egykor Isten Ábrahámot, áldás-kivánatok közt, a reá váró nagy jövő biztos reményében bocsátotta Reuchlin útnak az ő szeretett öcsét, 1518. aug. 1-én; régi tanítója, Simler eltávozásakor azt mondta: „Eltávozása szerencsétlenség az egyetemre; sajnos, a legtudósabbak se elegendő tudósok arra, hogy az eltávozó tudományosságát illően méltányolhatnák!” Augsburgon, hol magát a választó-fejedelemnek bemutatva, Nürnbergben és Lipszén keresztül utazott új hazája felé; a tudósok mindenütt nagy tisztelettel fogadták, Lipszében a tanárok ebédet adtak tiszteletére s meghívták az egyetemre tanárnak, de ő hü maradt szavához s tovább vonult Wittenbergbe, hová aug. 25-én érkezett

meg, hogy azt élete végéig, bár sokszor érte benne keserűség, sokszor elvágódott onnan, el ne hagyja. Dicsősége megelőzte érkezését. Tanárság, diákság s az egész város nagy várakozással nézett az első görög tanár föllépése elé.

1518. aug. 29-én nyitotta meg Melanchthon előadásait *az ifjúság oktatásának javításáról* tartott beszéddel (De corrigendis adolescentiae studiis). Eleinte némi csalódással nézett a hallgatóság a kised, gyöngye természetű, félénk kinézésű, halovány arcú, nagy homlokú, eleven kék szemű s komoly arcú tudósra, ki 21 évével inkább kezdő diáknak, mint magisternek tetszett, Csöndes, akadozó, kissé hebegő beszéde még fokozta az első kedvezőtlen benyomást.* De beszédje csakhamar élénkülni kezdett; egyre jobban szikráztak az új és jelentős gondolatok, egyre kedvesebben folytak a szók ajkáról, egyre lelkesebben ragyogtak szemei, egyre jobban előmagaslott termete. Lélekzetet elfojtva hallgatta mindenki, a mint tanítói s nevelői programját kifejtette, hogy t. i. *a klasszikus irodalom alaki és anyagi ismeretek által az ifjúság szellemében és szívében új törekvést és életet akar keltetni és táplálni*. Bevezetőleg panaszkodott az összes tudományoknak Németországban való elhanyagolatlása és sülyedt állapotára felett. 800 év óta Germania armis semper instructior quam literis volt, de Nagy Károly és Alkuin óta úgyszólván mi sem történt a németek részéről a tudományokért. A scholasztika Skócziából Franciaországba és onnan Németországba is elhatolt s a doctores seraphici és cherubici miatt nagy bámulatukban a klasszikusokat megvetették és irataikat a Léthébe vetették. Csak Aristotelessel tettek kivételt, de mily alakban! Minden tudomány mélyen lehanyatlott; a jog-, orvos- és hittudomány elsatnyult, a logika, physika, ethika hirtől is alig él. A dialektikában hiu szöszálhasogatások uralkodnak; philosophari annyi, mint nugari. A nominalismus és realismus ellentétei a dialektika tudományát minden tisztelettől és szilárdságtól megfosztották, s csak zavart és szakadást idéztek elő. Ezért minden tudományban *vissza kell térni a forrásokhoz*. Homeros a görögöknek fons omnium disciplinarum volt, épúgy Virgilius és Horatius a rómaiaknak. Bár a megcsontosodott módszer hívei ócsárolják az újat s azt állítják, hogy az újjászülető irodalom a nagy nehézségek mellett is kevés gyümölcsöt terem, s üres idejű emberek csak azért vetették magokat a görög nyelvre, hogy azzal pompázzanak, a héber nyelv nem érdemes a figyelemre, az igazi tanulmányozás

* Fr. Pollack: Philipp Melanchthon. S. 27.

tönkre megy általa, a bölcsészet elhanyagolják. De épen e vádlók, ez ál-aristotelesi sophisták által ment minden tudomány tönkre, azon emberek által, kik Sokrates teljes ellentétei. Sokrates azt mondotta: Csak azt az egyet tudom, hogy semmit se tudok; amazok pedig csupán azt nem tudják, hogy semmit nem tudnak. Az új tanulási mód által a tanulóknak az igazi Aristoteles eredetiben, továbbá Quintilianus és Plinius, matematika, költők, szónokok, történetírók és az igazi philosophia fog előadatni. Ezek ama tanulmányok, melyekre a lelkésznek, miként a jogtudósnak egyaránt szüksége van; amannak héberül, emennek görögül kell értenie. E tanulmányok elhanyagolásával az egyház is hanyatlani kezdett és emberi tételek által valóságából kiforgatott.*

A mint szavait bevégezte, előlépett a tanárok közül a leghíresebb, Márton doctor, kezét nyújtá a szónoknak s így szólt: Isten hozta önt közénk Wittenbergbe, Fülöp magister! Az Ur áldja meg az ön idejöttét és munkáját, s tegye önt valódi áldássá közöttünk!

E kézfogás volt az eljegyzés a két férfiú világtörténeti jelentőségű közös munkásságára; e pillanattal vette kezdetét a két férfiú lelkének, útjának egymáshoz való közeledése, mely az idő folytán, a közös célok, közös küzdelmek, szenvedések, törekvések alatt mind jobban összehajlott, összeforrott, hogy 28 évi együttérzés, együttmunkálkodás után csak a halál által szakították szét. Ott állott egymással szemben egyfelől a *tett*, másfelől a *gondolat* embere. Mindkettő különböző a neki adatott tehetségek szerint: Luthernél túlnyomó az *érzelmi* irány, melynek központjában a lelkiismeret áll; Melanchthonnál a *gondolkodási* képesség az az uralkodó, melyet jóakarattal irányoz; amaz lelke mélyén a germán *mysticismus* ragadja meg s úzi gyakran pantheismusba, emezt a *humán tudományok* szelleme lelkesíti; amaz belső lényegével a *német nemzeti jellem*ben gyökerezik, ez egész személyiségével a *klasszikus ókor*-hoz tartozik. Ugyanazért fejlődésük is különböző volt: Luthernek magának kell mindent kivívnia, Melanchthon már korán, minden nehézség nélkül gazdag szellemi eledellel tápláltatik. Különböznek tanulmányaik tárgyára nézve is: Luther sokáig bolyong a scholastikai szórszálhasogatások bozótjában, Melanchthon korán elébe teszi az igazi Aristoteles a scholastikusok philosophusának s korán melegszi az óklasszikusok árasztotta fényénél. Theologiai tanulmányaik módja és érdeke is más-másféle:

Luthert megrendítő személyes tapasztalatok és lelkiismereti aggodalmak úzték a jogtudománytól a theológiához és a zárdai élethez, Melanchthon egyenesen belejut korának humanista-reformatori mozgalmába és innen igyekszik a theologia megtisztításán munkálni. Ehhez képest különböző volt az általuk elért eredmény is: a mit Luther őseredeti genialitással szemlél s prófétai bőséggel kiáraszt, azt Melanchthon mértékkel és költőileg igyekszik kialakítani; Luther mint vallásos hős lép fel, hajthatatlanul, szembe állva a világgal, Melanchthon mint a tudomány sokoldalú munkása jelen meg a reformatio színterén, ki a világgal való érintkezés folytán arra a meggyőződésre jutott, hogy a legjobbat és legtökéletesebbet se lehet kiméretlenül kiresztülvinni, azért mindig csak a lehető megvalósítására törekedjünk.*

Luther bizalma és lelkesedése ez előadás után nőttön-nőtt Melanchthon iránt. Még ugyanez nap estve a legnagyobb elismeréssel ír felőle *Spalatinnak*, a választó-fejedelem udvari papjának, kivel Melanchthon Augsburgban kötött ismeretséget; Reuchlinnak megköszöni, hogy őt hozzájok küldötte, „ő oly csodálatosan ügyes — úgymond — hogy rajta úgyszólván minden ember fölötte”; egy másik levelében őt fölötte tudós, fölötte alapos görögnek (graecanissmus) nevezi, kinek tantervei mindig tömve vannak. Híre csakhamar beszárnyalta egész Európát; minden országból özönlött Wittenbergbe az ifjuság, hogy Luthert és Melanchthon hallgassa, köztük fejedelmek, grófok és más előkelők. Luther nem győz eléggé dicsekedni vele: „Csak egy egyszerű magister ő, de doctor valamennyi doctor fölött. Nincs a földön senki, ki ily adományokkal bírna. Ezért becsüljük meg őt!”

Szorosabb és bensőbb lett érintkezésök az 1519. jan. 24-én tartott *lipcsei disputatio* által; habár itt Melanchthon csak a szerény tanácsadó szerepét játszotta, kinél nagy olvasottságánál és éles elméjénél fogva, mindig készen állt egy-egy találó bizonyíték, egy-egy lesújtó ellenvetés, mégis belevonatott a vitába, midőn egy Ökolampadiushoz írt levelében a vitatkozás lefolyását rajzolta; Eck erre következő támadására adott válaszában** először fejtette ki az egészséges *protestáns írásmagyarázat* alaptételeit.

A mint a reformatio előrehaladt, Melanchthon is egyre mélyebben merült az egyházi atyák és a szentírás tanulmányozásába. Luther tanácsára megszerezte a *baccalaureus biblicus* rangját, de a doctori rang elnyerésére nem volt rávehető, mivel szerénységében az e méltósággal járó

* Dr. Karl Schmidt, Geschichte der Paedagogik. II. Aufl. 3. Bd. S. 63—64.

* Dr. Herzog, Real-Encyclopädie protest. Theologie und Kirche. IX. Bd. 1858. 1. (Philipp Melanchthon S. 252—800) S. 254.

** Defensio advers. Eccianam incuipationem

kötelességek viselésére gyöngének érte magát, s másfelől kedvencz tanulmányaitól és tárgyaitól: a philológiától és philosophiától se akart megválni, s csak Luther erős unszolására vállalkozott theologiai előadások tartására. De bárhogy akarta is, a reformátori mozgalomból nem vonhatta ki magát; az események a nagyvilági szerepléshez se erőt, se kedvet nem érző szerény tudóst ellenállhatatlan erővel ragadták magokkal; az evangyéliom ügyét — Isten ügyét — nem engedhette meggyaláztatni, eltiportatni, az evangyéliom hős védőjére szórt rágalmakat nem engedhette czáfolatlanul elhangzani. Midőn a párisi *Sorbonne* elbizakodottságában egy gőgös nyilatkozatot adott ki Luther ellen, Melanchthon élesen és világosan kimutatta tudatlanságukat, könnyelmű és gyűlölettől vezérelt eljárásukat. A mint a harcz, a pápai átokbulla elégetése után, mind erősebben kigyuladt, Melanchthon egyre hívebben csatlakozott a hatalmas vezérhez, de époly mélyen csodálta és szerette Luther is az ő ifju barátját. Mindketten felismerték és világosan érezték, hogy Isten őket közös munkára állította egymás mellé; ezért különösen támogatták egymást munkáikban és küzdelmeikben.

Hasztalan hívta őt most már Reuchlin Ingolstadtba, hogy a kiátkozott eretnektől elszakítsa, hasztalan támadta meg egészségét Északnémetország éles levegője s vonzotta szívéhez hazafelé szülőföldje: Luther és a reformatio ügye nem eresztette őt el többé Wittenbergből. „Inkább meghalok, mint hogy Luthertől elszakadjak“, írja levélben Reuchlinnak. Reuchlin megnehezelt reá vonakodása miatt, megszakította vele a levelezést, hogy maga is az eretnőség gyanujába ne jöjjön, s midőn néhány év múlva meghalt, könyveit nem unokaöcscsére, a kinek azokat ígerte volt, hanem szülővárosára, Pforzheimra hagyta.

Luthernek Wormsban, majd utóbb névtelenül Wartburgban való időzése eleinte nagyon elcsüggesztette Melanchthont s megnehezítette helyzetét; míg szívével aggódott Luther atyáért, másfelől akarva nem akarva előtérbe kellett lépnie és az evangyéliom ügyének intézését átvennie. S csakhamar előtörtek minden oldalról a viharok, a szélsőségbe menő újítási törekvések; *Karlstadt* kicsapongásait, ki a képeket rombolta s az iskolának és a tudománynak is hadat üzent, komolyan visszaútasította ugyan, de a *zwickaui* rajongókat (Storch, Stübner stb.) nem bírta megfékezni, sőt irántok nagy engedékenységet tanúsított. Ő nem volt az erélyes cselekvés embere, s Luthernek kellett közbelépnie, hogy a reformatio e rajongó kalandorait

elhallgattassa s a további veszélyes következményeknek útját állja.

Ez időtájban, 1521-ben jelent meg bibliai előadásainak, különösen a *római levél* fölött tartott előadásainak — melyet Melanchthon a páli dogmatika vagy philosophia főkifejezőjének tekintett — első gyümölcse, a híres *Loci communes rerum theologicarum*, a melyről Luther azt mondotta: „*liber invictus, nec solum immortalitate, sed etiam canone ecclesiastico dignus.*“ E mű az első protestáns dogmatika. Áttekinthetőleg és tanulságosan, világosan és tömören tárgyalja benne a ker. hit- és erkölcsstan főtételeit a törvényről, bűnről, kegyelemről és szentségekről, s útmutató akar lenni a szentírásba; miként a scholastikusok zavart vitairatai a szentírástól elvonták a híveket, a *Loci* az igazságkeresőket bevezetni akarja abba. A jeles munka igen kedvező fogadtatásra talált, 5 év alatt 17 latin és egy rakás német kiadást ért. Nagy szolgálatokat tett Melanchthon Luthernek a biblia német nyelvre való lefordításánál is. A rómaiakhoz és korinthusiakhoz írott levél és a János szerinti evangyéliom magyarázata, valamint az új-szövetség bibliai története (evangélium-harmonia) is nem sokkal ezután jelent meg tőle nyomtatásban. Egyik-másik kiadására szinte kényszeríteni kellett őt Luthernek.

A theológiával, illetőleg az evangyéliom ügyével való foglalkozás mellett szorgalmasan folytatta philologiai előadásait, bár Luther inkább szerette volna őt teljesen a theologiai facultashoz lánczolni; e kívánsággal szemben Melanchthon nyomtatékkal útalt a még mindig fenforgó szűkségre, mely szerint a theológiának alapos nyelvtanulmány által kell igazi alapot vetni.

A szakadatlan szellemi munka s az ellenfelekkel folytatott izgalmas viták miatt nagyon kimerülven, 1524-ben őt társával, köztük jó barátjával *Camerarius*-szal (kit *dimidium animae meae*-nek nevez s ki utóbb kimerítő életrajzát is megírta) üdülés és szórakozás czéljából utazást tett Dél-Németországban s meglátogatta anyját is Brettenben. Itt tartózkodása alatt Campeggi pápai követ igyekezett őt a lutheri tantól való elszakadásra bírni, de ő ezt határozottan visszaútasította, szóbeli kijelentését a *lutheri tan rövid áttekintésével* is megerősítve (*Summa doctrinae Lutheri*). A heidelbergi egyetem követséget küldött hozzá Brettenbe, s egykori tanítványának egy aranyozott fedelű ezüst kelyhet nyújtott át elismerése jeléül; jóvá akarta az egyetem tenni a nagy hírű tudóssal szemben azt, a mit egykor a nagyon ifjú tanulóval szemben vétett. Midőn ezen útjából hazafelé tartott, útközben Fülöp hesseni tartománygróffal talál-

kozott, ki eddig az egyházi reformationak ellensége volt, s több evangélikus prédikátort fogságba vetett vagy elűzött. A gróf szívesen beszélgetett Melanchthonnal egyházi és egyéb ügyekről, s elválásakor fölkérte őt, hogy küldje meg neki az új egyházi tan rövid kifejtését. Melanchthon nagy gondnal kidolgozta a kívánt előterjesztést s elküldte a grófnak e cím alatt: *A megújított evang. tan foglalata* (Epitomae doctrinae christianae, 1524). Ez irat jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a tartománygróf a reformatio hívévé legyen.

Sok gondot okozott Melanchthonnak az 1524 óta egyre jobban terjedő, a legnagyobb iszonyatosságokba átesapó *parasztlázadás*. A vélemény, melyet a pfalzi választó-fejedelem kívánságára a parasztlázadás 12 cikkelyére adott (1525. május), oly szigorúan elutasító, sőt nyers hangon volt fogalmazva, hogy alig lehetne azt Melanchthon szelid lelkületével összeegyeztetni, ha nem tudnók, mily nagy súlyt fektetett ő arra, hogy a reformatio tiszta ügyét a világ ezekkel a kicsapongásokkal össze ne keverje, a mire a római ellenfelek nagyon is hajlandók voltak, — s ha ugyanakkor más politikai veszélyektől is nem kellett volna féltetnie a reformatio ügyét.

1527-ben az evangélikus egyházi és iskolai ügyek megvizsgálása végett 5 társával együtt Thüringiába *visitatio*-ra indult; városról-városra, faluról-falura menve kikérdeztek, megvizsgáltak mindent az egyházi és iskolai, erkölcsi és gazdasági életre vonatkozólag, — s rendelkeztek, intézkedtek, a hol és a miben szükséges volt. E látogatás s az itt szerzett szomorú tapasztalatok alapján készítette „*A visitorok útatisítása a papurakhoz* (Unterricht der Visitatoren an die Pfarrherren im Kurfürstenthum Sachsen)“ című művét, mely részint a többi visitoroknak az egyházak megvizsgálásánál, részint a lelkészeknek hivatalos működésükben irányadóul, zsinórmértékül szolgáljon, szóval *egyházi-, tan- és iskolai rendszabály* legyen. Ebben Melanchthon intelmeket és útatisításokat ad az egyházi élet rendezésére, az isteniszteleti rendtartásra, az iskolák fentartására, a tanítás módjára, — igyekezve úgy az új tan kifejtésében, mint az új isteniszteleti rendtartásban mérsékletet tanusítani, s az új tan alapigazságait röviden, tömören, távol minden tudományos fejtegetéstől, előadni. Ezen egyházi és iskolai rendtartása az egész evang. Németország számára irányadó lett.

Távolléte alatt Wittenbergben kiütött a pestis, a mi miatt az egyetemet *Jénába* kellett áthelyezni. Melanchthon Jénában is sokféle irodalmi és

egyházi ügyekkel foglalkozott; ezek közt legfontosabb volt az anabaptisták ellen adott két véleményes javaslata. A következő 1529. évben úgy a *speieri* birodalmi gyűlésen, mint a *marburgi colloquiumon* jelentékeny szerepe volt Melanchthonnak. Az előbbire a választó-fejedelmet (Állhatatos János) kellett elkísérnie; az evangélikusok helyzete itt komoly volt ugyan, be Melanchthon túlsötétnek látta a dolgokat, máskülönben nem tanácsolt volna engedékenységet, holott az engedékenységnek az ellenfél igaztalan követeléseiével szemben semmi helye nem lehetett. De annak már viszont erős szószólója volt, hogy a schweizi úrvacsoraosztás hívei is hozzájáruljanak a tiltakozás (*protestatio*) aláírásához; de a schweiziakkal és felnémet városokkal való szövetségről nem akart tudni, mert félt a fegyveres hatalomtól. A marburgi vitatkozásra, minthogy attól nem sok eredményt várt, nem szívesen ment el; keveset is szolt bele a vitába, olykor-olykor a nyakas és heves Luthert csillapította. Az úrvacsora-tanban mind a két fél szilárdul megmaradt a maga felfogása mellett: „*lelkiismeretünk és üdvösségünk forog szóban*“, — állíták egyaránt.

(Vége köv.)

A mi már magát az evangelizációt is kompromittálja.

Vádak, a melyek a vádolóra hullnak vissza.

E lapok olvasói bizonyára emlékeznek még a *Karácsonyi mysteriumok* című közleményre, melylyel a görög katolikus magyarság ügyében prot. részünkről mi is állást foglaltunk és arra hívtuk fel lelkészeinket, hogy ha a római kath. ultramontanizmus könyörtelen elnézi hitsorsosainak keserves vergődését, ők tekintsék ez ügyet az egész magyar nemzet közös ügyének, vegyenek részt e nagy küzdelemben, használják fel ez alkalmat a magyarság és egyházunk erősítésére s próbálják meg, ha szükséges, még a hittérítést is. Hivatkoztunk e tárgynál a haza érdekére is, s ha nem adtuk utasításul azt, hogy a *vallásváltoztatásnál az evangéliumi és a református igazságok elfogadását is érvényre juttassák*, csak azért történt, mert azt törvényes rendtartásunk is előírja, minden ref. lelkész is pontosan megtartja és a nélkül is tudja. De különben is egyelőre nem is volt más czélunk, mint hogy e bennünket, mint magyarokat is érdeklő fontos mozgalomra a figyelmet felhívjuk és szorongatott anyanyelvünk használatában meggátolt nonfitársainknak segélyére siessünk.

El is értette e szándékot mindenki. El maguk az érdekelt görög katolikusok, a kik siettek ez új érvvel állásukat megerősíteni s a közleményt a maguk érdekében sikeresen felhasználni. Olvasóink is, kik egymásután kerestek fel mindenünnen, Budapestről is helyeslő

és bátorító nyilatkozataikkal. A kik megbotránkoztak és a czikk miatt ellenünk hajsztát indítottak, királyi ügyészszel s más effélével megfenyegettek, csak az ultramontán katolikusok és pánszlávok voltak egyedül és Szabó Aladár,* ki sajnálatramélto félreértéssel a felhívást a hittérítés kompromittálásának nevezte és nem átalotta nyíltan proklamálni, hogy a magyar protestantismus szomorú tünetének tartja azt, hogy egyik komoly lapja (a Debr. Prot. Lap), míg a krisztusi értelemben vett belmissiót „vallásos és szabadelvű felfogásból” perhorrescálja: addig az ilyen mellékérdekért (már mint a hazáért) üzendő hittérítést ajánlani tudja (Pesti Prot. Lap 6. szám 95. lap), s a kit így nem én, de a ki magát foglalta az ultramontánokkal és pánszláv hazaárulókkal így össze s kinek én sértő számonkérésére saját szavaival és tetteivel válaszolhatok.

Erre a félre nem érthető kijelentésre következett az én czikkem a hazáról, melyről meg vagyok győződve, hogy vele egyházi közvéleményünknek adtam kifejezést s melyben figyelmeztettem az evangelizáció zászlóhordozóit, hogy rossz társaságba jutottak és veszélyeztetik egyházi és nemzeti nagy érdekeinket.

Szavaim keresetlenek voltak és elementáris erővel hatottak s nem várt hatást eredményeztek. Ez a nem várt hatás abban állott, hogy Szabó Aladár, kit szerencsétlen viszonyaink a nagyjelentőségű evangelizáció mozgalom vezérévé tettek, a ki saját bevallása szerint pedig mind az evangyeliomi reformált igazsággal, mind a tevékeny és mozgékony református keresztyén élet mivoltával tisztában van, a kihez már eddig is sokan csatlakoztak a tiszántúli egyházkerületből, a kik a chablonokkal meg nem elégsznek, hanem új utakat kívánnak törni, a ki — mint mi is hinni szeretjük — már eddig is sok jóra való munkát indított meg s a hazafiságot igaz tartalommal készül megtölteni (Pesti Prot. Lap 8. szám), de a kiről fájdalom, immár elítélhetetlen meggyőződésünk, hogy egyházunknak eddig is több kárt csinált, mint hasznot: a legnagyobb igazságtalanságra ragadtatta el magát.

Egy meg nem tért, egyszerű emberhez sem illő módon, sőt tisztességes papi író emberhez szokatlan kifejezésekkel, méltatlansággal halmozza el a Debreczeni Prot. Lap-ot, durván megsérti Bacsoni Lajost, ki jogász létére, egyházáért melegen érző szívéért, széles látkörű szabadelvű gondolkozásáért, úgyis mint kerületünk világi jegyzője, úgyis mint tanár, úgyis mint szerkesztő, minden jók közbecsülését bírja s benne és általa a Debr. Prot. Lap munkatársait, kik (kivülem) a magyar ref. társadalom kitünőségei; magokat az olvasókat, kiket valami franczia nagyhazudozóval, egy különben tisztelt angol úri ember után a gyalázat magas polczára helyez s a kik míg egyfelől talán többen vannak is, mint a Pesti Protestáns Lap-é, másfelől a legnagyobb ref. egyházkerületet képviselik.

És épen ennek a kerületnek és benne Debreczen-

* A Szóts neve csak mint szerkesztő került lapunkba, ki e közleményt közre engedte.

nek szólnak a Szabó Aladár vádjai a tehetetlenségről és mozdulatlanságról, a megújulni és haladni nem akarásról, az ezeresztendeig való alvásról, az egyházkerületi értekezletnek a millennium évében való meg nem tartása miatt az egész protestáns egyházak hulló könyveiről és az egyház agyonkormányoztatása és elaltatása miatti tiszántúli (és más kerületi) gyakorlat felől.

E vádak ugyan a Laphoz, a szerkesztőhöz és hozzám vannak címezve, de tulajdonképen csak azokat illethetik, a kik mint egyházkormányzók papok és világiak, tanárok és tanítók, a lelkész- és tanítóképzés eszközlői és a gyülekezeti, megyei és kerületi életnek itt is, másutt is vezérei; a kiken maga a dolog megfordul, s minket csak annyiban, a mennyiben mi is e kerület és a magyar ref. egyház kebelébe tartozunk és akkor is csak az egyéni felelősség határain belül.

Épen azért közös kötelességünk e hang és e vádak ellen tiltakozni s azokat határozottan visszaütasítani. Közös érdek a bajok megorvoslása, ha vannak és közös érdek az is, hogy azon türelmetlen és mívelt emberhez nem illő modort elítéljük, a melylyel ez ügyet a Pesti Prot. Lap tárgyalta és szóba hozta, — sőt többet mondok, ez az érdeke annak a mozgalomnak is, melynek maga Szabó Aladár a zászlóhordozója s melyet Szabó Aladár bosszút lihegő cikkével most mélyen kompromittált s melynek titkos mélyébe magáról való elfeledkezésével, bepillantást engedett.

Az evangyeliomi igazságait hogy hozza közel szívnkhöz egy ilyen szenvedélyes és szeretetnélkül ítélkező, mások iránt oly roppant érzékeny és maga iránt oly sokat megengedő, szűk látkörű, fanatikus ember?

Hogy kövessük azt, a ki míg másokat ok nélkül kihív és a megrovásra valóban alkalmat ad, s a maga nézeteinek feltétlen csalhatatlanságot követel, — addig a szigorú kritikát és figyelmeztetést nem tűri, s a mások véleményét, mint azt Rácz Lajossal, Zoványival, Andrásival s többekkel tette, egész fensőséggel kérlelhetetlenül ostorozza és czégézezi?

Hogyan azt, a ki védelmébe tudja venni ellenségeit is és saját édes testvérei ellen mégis igazságtalan és keserű harcz indítására képes?

Hogy kövessük Szabó Aladárt, ha még oly sok jót teljesítene is, mint a mennyit kezdeményezett, a ki hidegen tudna mást könyörtelenül megölni, mint engem is, kit Bacsonival együtt az a Lélek indított szólásra, a kitől ő is apostoli hivatását levezeti; a ki bár egy hosszú hét állott előtte, míg indulatos cikkét megírta, e hetet arra használta fel, hogy azoknak, a kiknek megtorlásától, mint például Eröss Lajosétól méltán félhetett, levelet írjon és őket arra kérje, hogy elkövetendő sértését valahogy magukra ne vegyék s ez ügyben Bacsonit és a Debreczeni Prot. Lapot magukra hagyják?

Ez eljárás nem a Krisztus apostolának, nem az újjászületett embernek, hanem a harag és gyarlóság edényének eljárása volt. Ilyen az ember!

Nem, így fájdalom mi nem mehetünk Szabó Aladár

után, ki felettünk és sokak felett ítélő bírónak tette magát. Sem a méltatlan sértéseket és vádakokat illetőleg, melyek ő reá hullanak vissza, sem az evangelizáció terén, melynek vezérsége így — meggyőződésünk szerint — nem jó kezébe van letéve.

Ferenczy Gyula.

Nem magyarázatos bibliát, hanem énekeskönyvet.

Azt hiszem, velem együtt sokan örömmel látják egyházi lapjainkból, hogy ha nem is teszünk sokat, de legalább írunk és beszélünk eleget egy-egy felmerült eszme mellett vagy felett. Sőt félő, hogy talán többet is írunk és beszélünk, mint kellene. Én az egész egyházi irodalom termékeiből (értvén az időszaki termékeket) csak a debreczeni és budapestiekben gyönyörködhetem. De bár gyönyörködöm is — bevallom — sehogy sem fér a fejembe, miért kell két ilyen *egy czélra* törekvő nemes testületnek (vagy hát ujságnak) folyton csipkedni és szurdalni egymást. Hiszen most már csaknem oda jutottunk, hogy Dunamelléken nem is tartják jó reformátusnak, a ki „Hajnal“-t és „Kis Tükör“-t nem olvas; Tiszántúl meg csaknem az a hit, hogy nem jó református, a ki *azt* olvas. Pedig világos és szent igazság, hogy *középen* van a helyes út. S az is bizonyos, hogy a Megváltó Jézus nem *egyese*eknek, de a tömegeknek nyitja meg az „Isten országá“-t. Nem azt mondotta az Ur „Zörgess és megnyitattik“, hanem „Zörgessetek és megnyitattik“.

A két tábor azonban most egyben (igen helyesen) egy dologban „együtt zörget“, értem a „Magyarázatos biblia“ ügyét. S ép azért szinte félve fogok tollat, hogy ezt a szerencsés zörgetést meg találom zavarni, a mi felette távol van tőlem. De hát én úgy látom, hogy *annak a „Magyarázatos biblia“-nak csak az új „Énekeskönyv“ megjelenése után kell majd jöni.* Elég hiba, hogy az ezredéves év a nélkül ment el, hogy a két protestáns egyház *egy közös „Énekeskönyv“-vel ajándékozta volna meg híveit; hiszen kérem, mindenféle „belmissió“ vagy „evangelisatio“ (divatos szavak, de nem új fogalmak ám nálunk sem) alapja, gyökere s forrása az „Énekeskönyv“, vagy mint a magyar nép hívja, „Zsoltár“ volt.* Ezek a zsoltárok adták a magyar hitvallók és gályarabok lelkébe azt a csodás erőt, melynek hatását ma is érzi az, ki „énekelni szeret“. Távol legyen tőlem, hogy kicsinyeljem a *biblia* építő erejét, de azért bátran ki merem mondani, hogy ha egy egyházközségben *bibliája csak a papnak volna is, de zsoltárja minden egyesnek, — az a gyülekezet buzgóbb, erősebb s megbonthatatlanabb volna, mint ellenesetben.*

A „Hitvallás“ nagytehetségű költője, Kozma Andor is azt mondja:

„Míg templomunk mind le nem dűl,
Mig csak *egy zsoltárunk* csendűl,
Addig verje bármi vihar,
Nem veszett el, él a magyar.“

De ám azt ki-ki tudja, hogy a mi mostani „Énekeskönyv“-ünk semmikép nem felel meg a czélnek, a mi onnan is világos, hogy annak néhány év óta agyonhalgatott *revisiója* több, mint 20 év óta vajudik. Énekgyűnk egyik apostola, *Kálmán Farkas* már 8 év előtt írta ezt a „Prot. Pap“ 1889-iki évfolyama 10-ik számában: „Énekeskönyvünk megújításának itt van a 12-ik órája; a magyar nyelv jelen fejlettsége, a magyar költészetnek a világirodalomban lett méltó hely-

foglalása — Petőfi, Arany, Tompa, Szász, Gyulai, Kolozsy Elvira után — a tisztultabb vallásos nézetek, az evangéliumi szellem újabb felvillanása után, jelen énekeink legnagyobb részének — mint a melyekből teljesen hiányzik az evangéliumi szellem, kenet és irány — létjoga többé nincs, nem lehet!“ Bizony mondom, ő tudja, mit mondott.

Ugyanazért mellőzve most a bővebb fejtegetést, oda térek vissza, a honnan elindultam: „*nem magyarázatos bibliát, hanem énekeskönyvet.*“ Más szóval, vagy hajtsuk végre előbb az énekeskönyv revisióját (míg Szász Károlyunk és Kálmán Farkasunk van), vagy ha már oly égető vágya a papságnak az a *biblia*, hadd jelenjen meg az énekeskönyv is. Nem oly nehéz az, csak akarni kell. Ugy Kassa nagy papja Révész Kálmán, mint a felavatott tudós *Rácz* Kálmán helyes módot ajánlanak (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1897. évf. 4. és 5-ik sz.) a *magyarázatos* megszületésére. Akkép létrejöhet az *énekes* is. Nem kell azokat az eklézsiákat (még a kicsinyeket sem) egy pár forint miatt felteni a fölbomlástól. A világi hatóságok még az egyházakkal szemben is bátrabbak, mint mi. Ime két csattanós példa. Aradvarmegye törvényhatósága 1888-ban kimondta, hogy a megye területén levő összes iskolák tartoznak beszerezni egy kis harangocskát. Meg is küldték a községi előljáróságok útján minden iskolának. A mi kis egyházunk is kifizette a 9 frtot. Pár év előtt meg ugyanaz a tiszteletreméltó testület 4—5—10 frt ára *taneshöz* küldött a nyakára minden iskolának. Hát az egyházmegyék is ráparancsolhatnak az egyházakra, vagy akár a *papokra*, hogy vegyenek magyarázatos bibliát, — de előbb újított *énekeskönyvet!* — melyre hogy mily égető szükség van, elmondom egy másik cikkben.

Csermő (Aradmegye), 1897. febr. 9.

Vadas Gyula,
ev. ref. lelkésztanító.

KÖZÉLETÜNK.

A debreczeni ev. reform. egyházmegye lelkészeinek 1897. évi február hó 19-én Debreczenben tartott rendkívüli értekezlete.

E rendkívüli értekezletre az szolgáltatott okot, hogy az egyes egyházak előljárói polgári közigazgatási úton, igen rövid, mert e hónap 28-ik napjáig engedett határidő alatt, jegyzőkönyvi kivonatban adandó nyilatkozatra hívtak fel, hogy az 1898. évben általában a tanítói fizetés kiegészítésére, avagy az 1898. évi szeptember hó 25-én esedékesé váló első izbeni 50 forint korpótlék fedezése céljából kívánják-e vagy nem és mily összeg erejéig az államsegélyt igénybe venni; kifejeztetvén az is, hogy e határidőn túl beérkező jelentések az állami költségvetés megállapításánál figyelembe vehetők nem lesznek.

Noha ez ügyben egyházkerületünkhöz s általa az egyetemes konventhez épen egyházmegyénkből is kiindulva két ízben is történt felterjesztés tájékoztató útasítás iránt; azonban mintha az egyházi törvény 52. s 58. §-a nem is léteznék, az a tájékoztató útasítással mai napig késik s ily módon az egyházi törvény 27. §-ában 4. pont alatt foglalt köteleossége érdekében nála zörgetett egyes egyházakat igazán kellemetlen helyzetbe juttatja. Igen, mert az egyes egyházak egyfelől országos törvénynyel; de másfelől királyilag szentesített egyházi törvénynyel, állanak szemben és pedig úgy, hogy egyiknek megtartása a másiknak megsértését vonja maga után. Jól tudjuk

ugyanis, hogy az országos törvény, egyházaink igazi erőmegfeszítésével kiadhatott tanítói fizetéseknek csak elenyésző csekély részét képezi az az összeg, a melynek az állami pénztárból segélyül kiadása az alkalmazott tanítók ügye végelintézésének jogát veszi el az iskolákat fentartó egyházaktól. Jól tudjuk azt is, hogy a tanítói korpótlékokra vonatkozó országos törvény teljesen figyelmen kívül hagyja királyi szentesítést nyert egyházi törvényünk 435. §-át, mely szerint „a tanítók fizetését, az egyházközség anyagi erejéhez és a helybeli viszonyokhoz mérve, a presbiterium állapítja meg az egyházmegye jóváhagyásával és az egyházkerület megerősítésével.”

Oly egyház már — legalább egyházmegyénkben — alig létezik, a mely az óriási iskolafentartási teher mellett alappal bírna a korpótlékok fedezésére; de ha annak az állampénztárból segélyül kérése iránt nyilatkozik, önkormányzati jogunkon tekint túl, a melyre nézve felettes hatósága számonkérése áll előtte. De ha ismét, önkormányzatához szigorúan ragaszkodva elutasítja magától az állam segítő kezét, vagy a nyilatkozatra engedett határidőt elmulasztja, a teher alatt lélegzeni most is alig tudó szegény egyház e tetteivel az országos törvény értelmé szerint a korpótlék megadóójává lesz, mely rajta végrehajtás útján is beerőszakoltatik. Ezekhez kell még vennünk lelkészeink helyzetét a presbiteriumban s tisztán látjuk a kényszerítő okot, mely e lelkészi értekezlet egybehívását létrehozta.

Az értekezlet nagyon népes volt; alig hiányzott pár lelkész. Körünkben tisztelhetjük egyházkerületünk főtisztelű püspökét is.

Az értekezlet jegyzője egy a törvényre helyezkedő, de az egyház érdekét is kellő figyelemben részesített indítvánnyal állott elő, melyben a következők foglaltattak: sürgősen kéressék az egyetemes konventnek e fontos tárgyban rendkívüli egybehívása s annak intézkedése az iránt, hogy az egyházak részére igénybe veendő államsegély önkormányzatunk minden csorbítása nélkül adassék; az egyházak nyilatkozzanak, hogy ők az egyházi törvény 435. §-a szerint megállapított tanítói fizetéseket kiszolgáltatták; de korpótlékok, melyet nem ajánlottak, adni képtelenek; azonban ha azt az állam megadja, mint tanítóik állam érdekében is tett szolgáltatásainak megérdemelt jutalmát, köszönettel elfogadják az egyház önkormányzati jogának sérelme nélkül.

Élénk és komoly vita indult meg erre, melyből kitetszett az önkormányzati joghoz szigorú ragaszkodás és az egyház anyagi érdekében uralgó félelem.

Végre is a hosszas vita az előadói vélemény halvány visszhangjaként a következő megállapodásban végződött:

Főtisztelű püspök úr — a mit szíves készséggel meg is ígért — sürgősen megkeresi az egyetemes konvent elnökségét, hogy a tanítói fizetések államsegélye érdekében nyilatkozásra engedett határidőnek oly mérvű meghosszabbítását eszközölje ki illetékes helyen, hogy a már márczius 26-ra egybehívott konvent, e tárgyban tájékoztató útasítását az egyházakkal közölhesse. Ez intézkedés eredményére várjanak az egyházak f. hó 28-ig; ha addig semmi értesítést nem vennének, nyilatkozzanak az államsegély igénybe vétele mellett; nyilatkozatukhoz csatolván e kifejezést, hogy fentartva a fensőbb egyházi hatóság helybenhagyását.*

Egy jelenvolt.

* Ez ügy valóban igen komoly figyelmet érdemel s elismerés illeti az egyházmegye nt. esperesét, hogy az értekezlet összehívása által a fontos kérdés megbeszélésére alkalmat szolgáltatott. Bizony, a konventnek kellene az ilyen dolgokat előrelátni. Szerk.

IRODALOM.

A magyarországi középiskolák multja és jelene.
A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából, az ezredéves ünnep alkalmára írta dr. Finácsy Ernő.

E könyv bizonynyal megérdemli, hogy néhány sorban foglalkozzunk vele, s hogy a *Debreczeni Prot. Lap* olvasói is tudomást vegyenek róla. Világos, rövides előadásával valóságos tükre ez középiskoláink (gymnasium és reáliskola) multjának és jelenének. Pártatlanság jellemzi az egészet, és tiszta, emelkedett fölfogás. S effelett még bizonyos sajátzerű belső melegség árad ki belőle, nyilván az ügyszeretettől hevülő szerző lelkéből fakadva, úgy hogy a kritikus olvasó bizonyos tekintetben már előre lefegyverezve érzi magát.

Amunka a kitűzött föladathoz képest két részre oszlik: a mult és a jelen rajzára.

Kár, hogy a *multat* tulajdonkép a XVI. századdal kezdi. Mert azt a két lapra terjedő tájékoztatást, a mit a *Bevezetés*-ben találunk, nem szívesen fogadnók el e hazában töltött 600 esztendőnk tanügye, avagy csak középiskolai nevelése történetének is. Jól tudjuk, hogy nagyon kevés adat maradt föl az időkből; de hisz kidolgozott tanterv, útasítások és évvégi statisztikák alapján nem is valami nagy dolog iskola-történetet írni, ellenben akkori műveltségi viszonyaink, a külfölddel való összeköttetések, egyes kiválóbb embereink képzettsége stb. meglehetősen számú és erősségű támpontot nyujthattak volna a nyomozó történésznek arra nézve, hogy középiskolai oktatásunk őseit, a mint az a reformáció kora előtt egyes várakban, városokban, kolostorokban, nemesi kuriákban, sőt talán egyik-másik falusi pap szerény hajlékában meghuzódott, nyomon követhesse. Mert — legalább mi azt képzeljük, — nem annyira pusztán a *gymnasium* szóhoz fűződő emlékek összeszedése, mint inkább bizonyára, az írás-olvasásnál valamivel magasabbra törekvő oktatás történetének az ismertetése volt az író czélja. Így pedig azt nyertük, hogy ezeréves ittlakozásunk tanügyi történeteképen 350 esztendő történetével kell beérnünk.

Igaz, hogy ettől kezdve aztán a tárgyalás mind-amaz elismerésre rászolgál, a mivel sorainkat főnnebb kezdtük.

A *reformáció és humanizmus*, ez a nyugatról ide áradó két hatalmas eszme teremti úgy át az itt talált apró és selejtes intézményeket, hogy belőlök a mai gymnasiumnak már forma szerint is rokon őse fejlődik ki. A reformáció megakarja javítani a romlott emberiséget; romlottságának okát tudatlanságában találja: hozzáfog tehát a műveléséhez, iskolákat állít.

A régi rend hívei, mint ilyenkor rendesen történni szokott, megdöbbennek egy pillanatra az újítók vakmerőségén s méginkább kárhuzatos sikereiken, de csakhamar eltanulják fegyvereiket, elleniskolákat állítanak.

Szomorú látvány bontakozik ki előttünk. Oly tényezők, melyek mindegyikének egyetlen, nemes föladata volna a magyar nemzet művelése, ádáz, elkeseredett harcban állanak egymással századokon keresztül. S különösen sok szenvedés jut e zavaros időkben a protestánsokra, kiknek egyetlen támaszuk viharedzett lelkük, míg ellenfeleik háta megett ott áll a politikai hatalom.

Szinte az 1890/91. XXVI. t. cz.-ig folyt ez az áldatlan küzdelem.

El lehet képzelni, hogy ilyen viszonyok közt tudományos tanításról szó sem lehetett. *Memorizálás* volt a

tanításnak majdnem egyetlen célja és eredménye; s e mellett még a más hitűk lehető erős meggyőltetése. A katolikus, királyi, iskoláknak nem volt elég, hogy az eretnokségtől való félelem kizárt belőlök mindent, a mi a szellemek ébresztésére szolgálhatott volna, hanem még a pátrónuskodó állam is nyomasztólag nehezedett rájuk, eszményi célul tűzvén ki eléjük, hogy: „hű alattvalókat, békés, engedelmeskedő és tisztességtudó nemzedéket“ neveljenek. S mint szerzőnk mondja: „Egyedül a protestáns anyaiskolák voltak azok, hol nemesebb és önállóbb tudományos szellemnek legalább némi nyomai mutatkoztak, s hol a középiskolai tanítás is megérezte azt a jótékony hatást, melyet a külföldi egyetemekkel való összeköttetés gyakorolt az egész iskolára.

A *jelent* tanügyünk történetében az 1883. XXX. t. cz.-tól számítja a szerző. És igaza van benne. Ma ez a törvénycikk az irányadó középoktatásunk egész mezején. Sőt hozzá tehetnénk, hogy csakis ma, az az mostanában kezdődik tulajdonképeni uralma. Mert idő kell ahhoz, a míg ilyen mélyreható intézkedések valamely intézménynek, mintegy a szervezetébe, csontjába és vérébe átmennek. S ez idő szerint már talán a fentidézett törvénycikkokról el lehet azt mondanunk.

A széjjelfutó céltalanság vagy zűrzavar helyébe egységes, közös tanügyi cél kitűzése, a tanítási módok és anyagok egységes, közös megállapítása, egyszóval a békességes és a haza javára s a nemzet művelődésére egyként szolgáló összeműködésnek megteremtése az oktatás terén e törvény érdeme.

Sokkal ismertebb dolgok ezek, semhogy jogunk volna mellettük, e helyen, bővebben időzni, — bármily fontosak és érdekesek legyenek is különben.

E törvény óta óriásit haladt a magyar középoktatás. Különösen áldásosnak bizonyult ez a felekezetekre, s ezek közt talán első sorban reánk, reformátusokra. Hogy a legfrappánsabb adatra mutassak mindjárt ez állítasom igazolására: az 1896-ik évben már 105,000 frt rendes évi segélyt élveztek a ref. gymnasiumok az állami pénztárból. S ez összeg még évről-évre növekvőben van. Nem szorul magyarázatra, hogy ily jelentékeny anyagi segedelem mennyire befolyással van iskoláinknak minden irányban való ellátására. Ez a közvetlen hatás; de a közvetett hatás, a felügyelet, sem egészen jelentéktelen az egységes nemzeti kultúra szempontjából.

Igaz! — mi vesztettünk is valamit ez egyetemcsitő, nivelláló törekvések által: *egyéniiségünket*. „Nem ritkán becses didaktikai hagyományok, módszerek, önálló nemzeti szellem és szabad gondolkodás“ ezek voltak az előnyei a független protestáns közoktatásnak. Ha ezekről most már mindről le kellene mondanunk, — az síralmas egyezés lenne. De talán sikerül összegyeztetni a mult kiváló erejéit a jelenkor egyenletes becsületességével. A minthogy az eddigi tapasztalat tényleg még nem ad okot aggodalomra.

A tanítás ügye után még a tanárokkal, s aztán az iskolák belső és külső felszerelésével foglalkozik Fináczy. Eredményei itt is általánosságban megnyugtatók: minden vonalon jóindulatú törekvést és haladást constatál.

Mindent összevéve dr. Fináczy Ernő könyve igen tanulságos és sovány tanügyi irodalmunknak igazi nyeresége.

Dr. Pallagi Gyula.

Nekrologok.

NAGY KÁLMÁN

balkányi ev. ref. lelkész
meghalt 1897. február hó 16 án.

A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye lelkészi kara a mult év folyamán súlyos veszteségeket szenvedett. Még nem fordult azóta napkörűli pályáján a mi földünk, mióta fejének ragyogó koronája, nagynevű esperese, a költő, imáiró, bölcs kormányos, Lukács Ödön sírba szállott s a *szent fraternitás* tiszteletreméltó sorából immár a kilenczedik áldozatot adtuk át a sír csendes ölének. A kilencz között többen voltak, kik messze kimagaslottak a mindennapi lelkek sorából, kiknek lehanyatlása fájó veszteség a protestáns magyar társadalomra.

Említsem-e ezek között a páratlan becsületességű gyámpénztárnokot, Lovass Dániel litkei lelkészt, kit hívei e szavakkal kísérték ki a bús temető kertbe: „soha se lesz többé ilyen papunk“; vagy szóljak-e Vitéz Mihály kemecsei lelkészről, a nagy Révész Imre osztálytársáról, ki szellem és tudás, kedély és jellem tekintetében epigon késő kortársai felett annyira kivált, hogy a nálánál kisebbek méltán irigyelték; megemlékezzek-e azokról a testvérekről, kik a lenyűgöző napi élet gondjai és bajai között diadalmasan harczolva, a mi drága Sionunknak a magyar ev. ref. szentegyháznak dicsőségéért emberfeletti erővel küzdve, s kifáradva költöztek el az élet visszasságait kiegyenlítő s igaz jutalommal biztató örökkévalóság hazájába, felujtsam-e gyászos emlékét annak az őszinte, egyenes, igaz magyarlelkű szerencsétlen barátomnak, kit az övéi sorsa iránti éhsz és szívet bódító tépelődés, kötelezettségének le nem róvhatása miatti megőrzítő gondolat vitt a halálba. Nem! ezekről nem szólok, nagyok voltak ők, nem e világ, hanem Isten ítélete szerint mindnyájan. Fény nevükön, áldás emlékezetükön!

De hogy ez utolsó veszteségünkéről is hallgassak, az ellen tiltakozik szeretetem, tiszteletem. De méltán tiltakozhatnék tisztelőinek nagy száma is, hogy a csendes feledés rejtse el a fájó veszteség érzetét, mely e hó 16-án annyi sok érző szívet gyászba borított. Elmondok hát egyet-mást az ő életéből, hiszen az élettrajz, a mellett, hogy az embert felébreszti a vonzó példák követésére, még oly fegyvertáru is tekinthető, melyben a nagy győzelmek kivívására alkalmas fegyverek össze vannak gyűjtve.

* * *

Néhai Nagy Kálmán balkányi ev. ref. lelkész született az 1828-dik évben Ungváron. Szülei az akkori ungvári, később cigándi lelkész a nagyemlékű Szoboszlai Pap István püspöknek külföldi akadémikus társa, mostani püspökünk atyjának testi-lelki jóbarátja, a költő és író Nagy József és áldott lelkű neje Kovács Terézia voltak. Igen korán, még gyöngye gyermekségében került a sárospataki alma mater növendékei közzé, hol a gondtalan ifjukur boldog éveit komoly tanulmányok között töltte el. E tanulmányait magasabb nézpontra irányítani, a felett örködni, nem kisebb embernek jutott feladatul, mint a mi mostani általános tisztelettel környezett ősz püspökünknek mélt. és főtiszt. Kiss Áron urnak, ki hosszabb ideig magánnevelője volt. Természetes, hogy ily vezetés mellett minden jóban előre ment az *örög atyó fia, a Kálmán*; a mint őt iskolatársai egy cigándi ember szavai után elnevezték. Különösen kitűnt az ének és zene, akkor még kevésbé felkapott művészetében,

úgy, hogy általa soha nem látott hangszeren is az első próba után tökéletesen játszott s épen ezért az atyjával ismerős főúri köröknek is általános kedvence lőn. Sőt egy férfias sportot a korcsolyázást is oly tökéletességgel gyakorolta, hogy midőn egy téli árvíz alkalmával a Sárospataktól Czigándig terjedő jégmezőn haza korcsolyázott, az együgyű karádi nép mint garabonczás diákot vasvillával üldözte, persze csak úgy nagy távoból. Abban a korban sok ember törte a fejét az örök mozgony feltalálásán, a mi Nagy Kálmánunk is sokat foglalkozott ez eszmével, ám de balul ütött ki a vállalkozás, a mennyiben az e célra alkalmazott a levegőben való repülésre elmésen kigondolt készüléke megtagadta a szolgálatot s ő kezét eltörte, leesvén a magaslatról.

Igy teltek a boldog ifjúkor derűs napjai, míg egyszer megszóllalt a költő szózata: *Talpra magyar, hi a haza*, a nemzet ama nagy fia, Kossuth Lajos, kinél ez az áldott magyar föld soha nagyobbat még nem szült, ki mondta a végzetes szavakat: *a haza veszélyben van!* s az alig 20 éves ifjú, a család reménye, 11 leánynak testvére, atyjának titkos beleegyezésével, de a család tagjainak ellenére Gr. Andrássy Gyula által szervezett zempléni önkéntesek soraiba lépett s elment a feldunai magyar hadsereghez. De a hadi dicsőségben csak kevés része volt, mert Schvechatnál csatát vesztvén, osztrák fogságba került s Bécsbe vitetett, hol az osztrák börtönőr a legutálatosabb munkákat végeztetett a kényes ízlésű, művelt ifjuval. Majd a hazánk területére benyomuló ellenséges hadsereg után Budára hurczoltatott s itt az Olaszországba küldött katonaságba való besoroztatás veszélyéből a szintén vele együtt elfogott tábori lelkész Ubriási N. segélyével kiszabadulván, egy szerencsés órában elszökve az 1849. év nyarának elején hazakerült, hogy ismét besoroztassa magát a magyar hadseregbe. Szökése egy művelt gazdag izraelita pesti család közreműködésével sikerült, mit halála perczéig hálásan emlegetett.

Azonban fájdalom! a hazánk felett tündöklő fényvel felragyogó szabadság, egyenlőség, testvériség csillaga Világosnál és Aradnál csakhamar vérözönbe hunyva bukott alá s a lelkes ifjuságnak ismét az *alma mater* adott menhelyet. Ide menekült Nagy Kálmán is s theologiai tanulmányait befejezve Hernádnémetibe ment az akkor szokásos *akadémika promotióra*. Ezt becsülettel, sikerrel s közmegegyezéssel bevégezve a f.-szabolcsi e. megyébe kebeleztette be magát s lett dombrádi s.-lel. kész. Itt aztán szélesebb működési tér nyilván meg számára, énekkart szervezett, üdvös társadalmi mozgalmakat indított s lett alapvetője ama kiváló értelmiségnek, mely a dombrádi népet ma is oly előnyösen jellemzi. Azután bezdédi segédlelkész lett, majd mint rendes lelkész Kéken alkalmaztatott, hol 11 évet töltött. Ide jutva központja lett a vidék értelmiségének, hatott, alkotott, gyarapított minden irányban. Így a többek közt neki köszönhető az ottani Miskolczy-féle alap is, mely az egyházat oda segítette, hogy a második tanítóságon kívül még kisdédóvodát is szervezhetett. Itteni lelkészkedésének befejeztével, az e. megyei gyűlés az 1871. évben helycsere útján Balkányba rendelte, hol a népes és virágzó gyülekezet körében feltalálta éltető elemét. Tevékenységének itt a legszebb tér nyílt meg, olvasóegyletet, egyházi énekkart alakított, az egyház előbbre haladásának útjait egyengette. Parochialis házat, iskolát épített, új leányiskolai helyiséget szerzett, tornyot, templomot reparáltatott, az egyház tagjait öntudatos tevékenységre ébresztette, eszméket adott, azok kivitelére másokat is serkentett. E mellett népének igazi lelki atyja volt.

Bárki fordult is ő hozzá — sőt ő maga keresett fel másokat — jó tanácsosai, majd pár vigasztaló szóval ellátta, együtt érzett a bajban levővel, a magas műveltségű embertársához felemelkedett, másokhoz leszállott, mindenkinek szívéhez bírta az édes szeretet kulcsát. Fájt nemes lelkének, ha gyűlölködést látott s ily alkalmakkor örömet visszahuzódott a hideg külvilágból.

A tudományos ismeretekben lépést tartott a kor követelményeivel. A classikus nyelveken kívül bírta a német s jó részben a francia nyelvet is. A nyolczvanas években külföldi utazásokat tett s felette érdekes, hogy az oly híres milánói dombon, midőn az orgonát sehol sem látta, a vezető szerzetes baráttól ily szavakkal tudakolta: *frater! Ubi est orgona?* s midőn az ezt egy rejtett zúgban megmutatta: a *Krisztus, ki vagy nap és világ* kezdetű szép énekünket művészi fenséggel eljátszotta és énekével kísérte. Ámult is úgy a barát, hogy majd kimeredt, de az is bizonyos, hogy ama híres falak sem hallottak sem azelőtt, sem azóta magyar éneket. Egy más alkalommal San-Remoban egy a legmagasabb európai körök kegyeltjeiből álló társaság előtt, oly hévvel játszotta el zongorán a Rákóczy indulót, hogy egy orosz ezredes neje, tisztelet jele képen, mint papot homlokon csókolta. Zenészeti ismeretei oly magas fokon állottak, hogy méltán hasonlították össze az ahoz értők a leg-hírnevesebb művészekkel. Ez ő mindezen fényes tulajdonai daczára is maga a megtestesült szerénység volt, derült vidám kedélyéért tisztelve, szerette mindenki, kivel csak érintkezett.

Családi életében is boldog volt. Szerető élettársa, kit négy év előtt temetett el, 6 leánya és 1 fia — kiváló művészi tehetségének méltó örököse — derült vidám fényvel aranyozták meg alkonyra hajló életét. Értők élt, fáradt, sajnós, hogy világszerint boldogokká nem tehette őket.

A múlt évben már jelentkeztek az intő jelenségek. *Ember rendeld el a te házádat, mert meghalsz.* Ő azonban mindvégig lelkiismeretesen teljesíté kötelességét. A múlt év decemberében egy általa végzett temetésén meghűlt s ágyba esett. Azóta élete csak fájdalmas tengődés volt... míg végre e hó 16-án megváltotta a halál nagy szenvedéseitől; gyászba borítva minden támasz nélkül maradt árva családját.

A római történetíró hazájának azt a fiát, ki kötelességeit mindenekben teljesíté, *integer vir* czímmel tisztelte meg. Ilyen volt a boldogult férfit is. Jó családapa, hűséges lelkipásztor, igaz hazafi. Áldva legyen emlékezete mindörökké.

* * *

A szomorú gyászestéről a balkányi ev. ref. egyháztanács következő jelentést adta ki:

A balkányi ev. ref. egyháztanács fájdalommal jelenti szeretve-tisztelt lelkészének, Nagy Kálmánnak élete 69. s lelkészkedésének 41-ik évében a folyó 1897. febr. hó 16. napján hosszas szenvedés után történt gyászos elhunytát.

Sok embertársam koporsójánál láttam már megnyilatkozni az igaz fájdalmat, de a részvét alig nyilvánult valaha meghatóbban, mint most az igazán szent kegyelettel tisztelt és szeretett lelkész koporsójánál.

A mint a halál bekövetkezett este 8 órakor az egyháztanács rendeletéből megkondultak a balkányi szentegyház harangjai. S a városnak minden lakosa felekezeti különbség nélkül azonnal a szeretett lelkész halálára gondolt, kinek betegsége már két nap óta a legrosszabbra fordult. Egymást érték a gyászháznál a részvétlátogatások még a késő est óráiban is.

Majd másnap a lelkes főgondnok Ujhely Tamás úr összehívta a 24 tagból álló egyháztanácsot s megtette a temetésre való előkészületeket. Az egyháztanács egyhangulag kimondotta, hogy a szeretett lelkészt az egyház halottjának tekinti s az egyház költségén leendő eltemetését, még a gyászoló család óhajta ellenére is eszközölni fogja. A meghült tetemek aztán a parochián, majd a temetés előtti napon a templomban ravatalra helyeztetvén, valóságos bucsujárás indult meg a szeretett lelkész hamvaihoz. Koszoruk erdejével borították el a koporsót, melyeknek szalagjain a következő felírások voltak: *szeregett lelkipásztorának, a hűséges bajtársnak, az egyetlen jó barátának, a nemes szívű embernek* stb. melyekről beszámolni nem is tudunk.

Igy jött el aztán a temetés ideje, mely e hó 19-ik napjának d. e. 10 órájára volt kitűzve. Ezt megelőzőleg a gyászoló család előtt igen tekintélyes küldöttség jelent meg s fejezte ki legmelegebb részvénytilatkozatát. Egviket a helybeli olvasó egyesület, másikat az izraelita hitközség küldötte. A gyászoló család nevében alulírott mint legközelebbi rokon, köszönte meg a szent kegyelet eme nagybecsű nyilvánulásait. Eljövén a temetés ideje, egy percz alatt megteltek a tágas szentegyház padjai, úgy, hogy a bejuthatás is nehéz dologgá vált, még a Görömbey Péter esperes vezetése alatt megjelent lelkes karnak is. Az izraelita hitközség az előző napon tartván a boldogultért gyászistenti tiszteletet, itt is mind megjelentek. Az egész vidék értelmisége jelen volt különben hitfelekezeti különbség nélkül. Az orgona bús hangjainak felzendülése alatt gyülekezeti ének, majd a helybeli dalárda művésziesen előadott műdarabja nyitotta meg a gyászszertartást. Aztán az egyháztanács felkérése folytán alulírott tartotta a gyászbeszédet a Siralm. könyvének IV: 15., 16. alapján; s ennek végeztével felhívta a gyülekezetet, hogy kísérelje el a szeretett lelki pásztort az utolsó úton a sír csendes öléhez. A dalárda gyászos éneke mellett indult meg aztán a megszámlálhatatlan gyászkiéret a bús temető kertbe, hol a sírnál Bakó Pál károlyi lelkész társ megható búcsu szavai után a koporsót átadtuk az édes anyaföldnek. Legyen ott álma csendes! felébredése örvendetes!

Nagyimáté Albert,
e. m. főjegyző s tanácsbíró.

NAGY DÁNIEL
1820—1897.*

Február hó 19-én déli 12 óra tájban halt meg agyszélhűdésben, alig 12 óráig tartó halálküzdelem után. Előző este — beteg sógora látogatásából hazatérve — kedélyesen vacsorált meg s csak tíz óra tájban kereste föl nyughelyét, melyet csak a koporsóval cserélhetett föl. Azok az isteni szavak zárták bé az ő életének könyvét is, a melyekkel Dániel próféta könyve bérekesztetett: *„Dániel, menj el a te határodig és elnyugszol...“* A gondos családapa, a kedves lelkipásztor, az egykori „jószívű esperes“, s lelkészi karának atyai szívű Nesztora fölött, esperesi megbízásból s a gyászoló család óhajára alulírt imádkozott, majd alább olvasható és sajátkezűleg írt életrajzának felolvasása után Balogh Ambrus sarkadi lelkész tartott gyászbeszédet, kezdvén azt e bibliai intéssel: *„Megemlékezetek a ti előttetek járókról, kik*

* A budapesti „Prot. Egyh. és Isk. Lapok“ szerkesztőjét tisztelettel kérem e közlemény átvételére.

Nagy Imre, ugrai ev. ref. lelkész.

nektek szólták az Istennel beszédét...“ (Zsid. XIII. 7.) A szónoklat édes fájó emlékeket elevenített föl, közzénk vezetve s mintegy előnkbe állította a megboldogultnak élő alakját s végül megható szavakban bucsuztatta el családjától, egyházától, községétől, lelkésztársaitól s egyházmegyéjétől.

És most hadd szóljon az ő sajátkezűleg írt s hátrahagyott életrajza, mely csupán csak a zárjelbe tett számadatokkal lett utólagosan kiegészítve.

„Életrajz:“

Nagy Dániel született Kis-Peregen, Aradmegyében, Nagy József lelkész és Juhász Zsuzsánna szüleitől az 1820. év február 4-én. Azonban szülei egy év múlva Békésmegye Vésztő községébe tevén át lakásukat, itt nevedekett fel. Az elemi iskolákat és a gymnasiumi két első osztályt magántanítás útján Vésztőn elvégezvén, további tudományos képzés végett a hódmezővásárhelyi gymnasiumba vitetett az 1830-ik évben. Négy év múlva a felsőbb tudományok hallgatása végett a debreczeni főiskolába lépett át. Itt bevégezvén iskolai pályáját, az 1840-ik évben Vésztőre vitetett ki akadémikus rektornak 3 évre, melynek eltelése után letévén az első lelkész-képességi vizsgát, egy évet a kedves Magyarhon és az Osztrák tartományok némely vidékeinek megösmérésére, és a német nyelvbeni önképzés tekintetiből, utazással töltött el. Hazajövén az 1844-ik év tavaszán, tüstént meghívást kapott segédlelkészre Mező-Sasra. A rendes lelkésznek még azon évben történt elhalásával az egyház-község osztatlan bizalma felhívta a rendes lelkész-ség elfogadására, a mit meg is ígért. A felsőbb egyházi hatóság beleegyezését is megnyervén, az 1845-ik év tavaszán elfoglalta rendes lelkészi állását, és még azon év auguszt. havában — letévén a második lelkészi vizsgát — fel is szenteltetett.

Mező-Sason szolgált 12 évig teljes csendességben, szeretve híveit s tőlök viszont szeretetve, mit több tetteikkel bebizonyítottak.

Az 1857. évben a népes komádi gyülekezet híván meg lelkipásztorának, azt el is fogadta. Ez idő óta itt szolgált, nem bántatva, nem háborítatva senkitől, sőt mindenkitől megnyerte az illő tiszteletet s bizalmat, óhajta szerint.

Az egyházmegye is tanúsította irányában jó indulatát, a mennyiben előbb gyámintézeti pénztárnokká választotta, majd egyházmegyei tanácsbíróságra, főjegyzőségre, végre 1879-ben esperesi hivatalra emelte. Ezen hivatalt azonban csupán 4 és fél évig viselte, s bár az egyházmegye ismétlen felhívta elnöki szép hivatala további folytatására, de részint hajlott korára, részint gyenge egészségére való tekintetből — rongálólág hatván reá a gyakori utazás — végleg elvonult a közhivatalok viselésétől, élni kívánván egyedül lelkészi hivatalának.

Házasságra lépett az 1847-ik évben Laczka Rozáliával, kivel is boldogul töltött el 42 éveket, özvegyiségben (8 évet töltött).

Gyermekei: Nagy Béla, neje Roncsik Irma türkevei lakos, Nagy Róza, férje Krizsár Miklós most n.-várad lakos, Nagy Jusztina, férje Márk Ferencz okányi lakos és Nagy Mária (Leelősy Istvánné kismarjai lakos). Unokái ez idő szerint 20-an, dédunokái ketten vannak. Testvérei: Nagy Károly, neje Beliczai Mária, néhai Nagy Imre özvegye Kovács Juliánna, Nagy Karolina, néhai Szakál Antal özvegye Nagy Juliánna, férje Tóth Ede, néhai Nagy József özvegye Putics Katalin, Nagy Terézia, férje Babócz Gábor, Nagy Bénéjám, neje Ökrös Mária, Nagy Ferencz, neje Bula Juliánna és Nagy Lajos nőtlen. Ezen kívül vannak

mind magáról, mind nejről számos közelebb s távolabbról álló rokonai, kiktől áldás kívánások között válik meg. Isten oltalmába ajánlja az egyházat, ennek előljáróit. Áldást kíván lelkésztársaira, virágzást az egyházmegyére. Kimult életének (78-ik évében.)"

Ez önéletirat után, üresen hagyván a papírlap egy részét, alább következőkben rendelkezik. Ez is sajátkezű írása, még pedig a zárjelekkel együtt.

„Eltemetésemet a mi illeti, legyen az egyszerű, (Rövid predikációt tartson felettem egy lelkésztársam a szokásos módon. Vagy ha a predikálást gátolnák előre nem tudható körülmények, akkor) egy könyörgéssel a templomban. Sem a háznál, sem a temetőben nem szükséges könyörgés. Koporsóm is legyen fa, és annak felszerelése egyszerű, a mint az helyben beszerezhető. És ha itt halok meg, — mint reményem — helyeztessék földdé válандó részem néhai kedves nőmé mellé. Hadd porladjunk el együtt. Külön emlékkő sem szükséges. Elég lesz egy kőfaragót kihozni, es a feleségnek emelt sírkő aljára e szavakat szoríttatni, követte férje Nagy Dániel 18 . . n. n. hó . . napján, s ezzel vége. Bekerített sirunkkal mi lesz teendő: azt Roza leányomnak megmondtam. Ha kivihető kevés költséggel, jó. Ha nem, az sem baj. Ugy is el kell rothadni, és egy 50 év múlva senki sem gondol reánk, mert ti is akkorra igen mind el haltok gyermekeim, és úgy hiszem itt semmi maradékom sem marad.“

Puritán jellemű kálvinista lelkész volt, jó becsületes szívéhez nem fordult senki hijába meleg részvetért, jó tanácsért. Nem sokat teketóriázott, s önkénytelenül megnyert, meghódított mindenkit nemes egyszerűségével. Áldott legyen a mi jó bátyánknak emlékezte közöttünk.

Ugra, 1897. február 22.

Nagy Imre,
ev. ref. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Egyházkerületünk főgondnoka, Degenfeld József gróf e hó 22-en, 23-án és 24-én a kollegiumi pénztárban vizsgálatot tartott. A véletlen vizsgálat *Lengyel Imre* gazdasági tanácsos s pénztári felügyelő, továbbá *Márk Endre* kollegiumi ügyész és az akadályozott Elek Lajos egyh. ker. aljegyző helyett meghívott *Karai Sándor* főiskolai tanár jelenlétében és közreműködésével ejtetett meg. Megvizsgáltattak az utolsó pénztári vizsgálat (január 16.) óta vezetett napló-tételek, azoknak okmányai, az értékek jegyzékével egybeazonosított az érték-készlet; minden rendben találtatván, megállapított a készpénz-készlet is, és az is pontosan megtaláltatott. A főgondnok úr alkalmoszerűleg a folyó évi július 1-én beállítandó számviteli könyvekben szükségelt rovatok és hasábkok képzésére vonatkozólag igen gyakorlatias irányú utasításokat adott a pénztári hivatalnak, melyeknek érvényesítése céljából a koll. gazdasági tanácshoz leiratott fog intézni. Nem kerülte ki figyelmét az a körülmény sem, melynél fogva a bölcsészeti fakultás (egyetem) javára tett ajánlatok, néhány elismerésre méltó eset kivételével, nagyon lanyhán folynak be a pénztárba. Reméljük, hogy buzgó főgondnokunk közreműködése újabb lendületet ad az ügynek.

— A leálczázott evangelizátor. Nem is kellene figyelemre méltatnunk azt a nemtelen és a papi karakter tisztességével merőben ellenkező támadást, a melyet *Szabó Aladár*, a budapesti ev. ref. theol. akadémia tanára

a „*Protestáns Egyh. és Isk. Lap*“ legutóbbi számában *Ferenczy Gyula* barátunk, különösen pedig a Debreczeni Prot. Lap s ennek szerkesztője ellen intézett s a melyhez hasonló szennyes szellemi produktum alig került még a nyilvánosság piaczára, a protestáns egyházi sajtó útján pedig bizonyára sohasem. Ha mégis e visszatartó dolgot, bár akaratunk ellenére, mintegy megtiszteljük, magunkat pedig megalázzuk azzal, hogy észrevevessük: annak oka egyrészt az, hogy a közbotrányok hatása alól mi sem menekülhetünk, másfelől pedig az, hogy ebből az esetből igen hasznos tanulságokat merithetünk a jövőre nézve.

Erről a „Nyílt tér“-be való esetről t. olvasóink engedelmevel tájékozás végett csak annyit említünk fel, hogy *Ferenczy Gy.* t. munkatársunknak e lap 2-ik számában a gör. kath. liturgia ügyében írott cikkét, melynek végső conclusiója abban a felhívásban fejeződik ki, hogy „Menjünk és hirdessük nekik a magyarságot megváltás evangéliumát“, a budapesti Protestáns lap 6-ik száma megrovással illeti, a *hittérítés compromittálását* látja benne s azt jegyzi meg végül, hogy „Szomorú tünete a magyar ref. keresztyénségnek, hogy egyik komoly lapja, míg a krisztusi értelemben veit missziót és belmissziót „vallásos és szabadelvű“ felfogásból perhorreskálja, addig az ilyen *mellékérdékért* (?) üzendő hittérítést ajánlani tudja.“ E nyilatkozatot úgy *Ferenczy*, a kérdéses cikk írója, mint mi természetesen megdöbbenéssel fogadtuk, mert annak a felfogásnak kifejezését láttuk benne, a mely bizonyos vallási irányzat kedvéért kész volna még a magyar ref. felekezetről is letöröltetni ennek legdrágább, t. i. magyar hazafias jellegét, *mellékérdéknek* minősítve a magyarságot, a mely felfogás annál veszélyesebb lenne, mert tökéletesen egybehangzó azzal, a minő a szélső ultramontánok s némely panszlavisztikus irányú protestánsok körében naponként nyilvánul. Kötelességünknek tartottuk tehát lapunk 7-ik számának vezércikkében ez ellen felszólalni s figyelmeztetni az illető lapot azon veszélyekre, a melyek ilyen felfogásból egyházunkra nézve háromolhatnának. Higgadt és tárgyilagos figyelmeztetésünkre aztán *Szabó Aladár*, mint fentebb is jeleztük, ádáz dühvel, csapszékbeli modorban ront nekünk, lapunkat „atehetetlenség és mozdulatlanág“ közlönyének, minket rágalmozóknak s összes könnyezetünket olyannak bélyegzi, a kik felett az egész magyar prot. világ nevetne, ha sirni nem volna oka, a miatt, hogy tavaly az egyházi értekezletet nem tartottuk meg, a miért természetesen e lap szerkesztője egyedül felelős; végül pedig apostoli teljhatalommal lapunk szerkesztőjét, munkatársával, *Ferenczy*vel együtt (az utóbbit kegyes sajnálattal) *meghall embernek* nyilvánítja s hogy e halálos ítélet végrehajtása annál nagyobb látványossággal történjék, kifakadásait a következő evangelizatori kijelentéssel hagyja abba: „Nem tudom, hogy fog-e még valaha a Debr. Prot. Lappal foglalkozni, de merjük állítani, hogy a gyalázat ama polczáról, melyre mi most felhelyeztük, nem egyhamar veszi le valaki.“ *

Mikor az evangelizatori új építő módszernek ezt a kissé drasztikus adagolt „lelki jó illattétel“-ét bevettük, először is megtapogattuk magunkat, hogy vajjon még életben vagyunk-e? Azután lassankint neki bátorodva, de még mindég érthető megrökönyödéssel, óvatosan elhelyezkedtünk a „gyalázatnak“ azon magas „polczán“, a melyre nem jókedvünkéből, mint a stylíták, hanem büntetésből, eshetőleges újjászületésünk vajadásainak átszenvedése céljából, „felhelyeztettünk“. Mikor aztán

* Mindezekre jó részben utalás történik *Ferenczy* barátunknak lapunk más helyén ugyane tárgyban közölt cikkében is. Szerk.

ezzel is készen voltunk, felhasználva a kedvező kilátást, a melyet e magas pont nyújtott, lehető nyugodtsággal körültekintettünk s többrendbeli élvezetes és megnyugtató jelenségek és igazságok merültek fel lelki szemeink előtt, melyek közül egyről-másról már ez alkalommal számot adunk.

Először is természetesen a Szabó Aladár alakja jelent meg előttünk, de alig ismertünk reá, annyira megváltozva. A nagynak ismert apostoli férfiú, eltörpültnek látszott (lehet, csupán azért, mert felülről néztünk le rája); arcza, a melyről eddig az evangéliumi szelíd-ség szelleme sugárzott szertészét, vak dúhtól eltorzítva, ijesztő képet nyújtott s ajkai, a melyek a krisztusi szeretet hirdették szüntelen e romlott világnak, ádáz gyűlölet mérges nyilait lövelték mifelénk. Megdöbbsentünk! Hát csakugyan ilyen silány az ember a maga természetességében? Hát minden pusztá szemfényvesztés, álszenteskedés, a mit eddig láttunk?!

Mi eddig nem helyeseltük az eszközöket s az eljárás módját, a melyeket ezek az emberek alkalmaztak, de bevallott céljukat, s buzgóságukat méltányoltuk, a minthogy arra a rajongók, a túlzók is igényt tarthatnak. Feltettük tőlük egyházunk épületének épségét s hitünknek egységét; de éreztük és tudjuk azt, hogy a keresztyéni szeretet munkájának szociális téren való érvényesülésére irányzott törekvés jogosult és szükséges. Mikor azonban arról kell szomorúan meggyőződnünk, hogy nemcsak rajongás, nemcsak belátás hiánya, az ítélet tévedései, hanem a lelki gőg, a gonozság, a gyűlölködés, a lelkiismeretlenség is tért foglal azok szereplésében, a kik az evangélium szellemének privilegizált képviselői gyanánt viselkednek: akkor mindenkit kötelességünk figyelmeztetni arra, hogy óvakodjék az álprofétáktól.

Szabó Aladár nézve pedig az a tanulság kínálkozik ez esetből folyólag, hogy tanácsos lesz mérsékelnie magát az erőszakkal való üdvözítés kétes értékű munkájában, s erejét meghaladó vállalkozásoktól tartózkodni, mert nem vezethet másokat, annálkevésbé harmadfél millió magyar kalvinistát az, a ki önmaga is nekimegy a falnak; mert hiszen a józanságnak bizonyos mértéke mégis csak szükséges a mások kormányzására, s nem lehet ebbeli vállalkozásunkat pusztán arra a közmondásra alapítanunk, hogy „parva sapientia regitur mundus.”

A másik, a mi onnan a magasból szemünk elébe akadt, ez a meghurczolt Debr. Prot. Lap, a mely a tehetetlenség és mozdulatlanság bélyegével van megcsúfítva, hiába tartotta folyvást nyitva hasábjait egyházunk legégetőbb bajainak, legfontosabb létérdekeinek lelkes és beható megbeszélése s a legmesszebbmenő reformok előkészítése céljából. Erről beszél e lap minden száma, de Sz. A. azt nem hallja, mert nem tartja érdekesnek meghallgatni, mivelhogy előtte csak Ökrös uramék nyomnak valamit a tiszántúli Sodomában. Egyéb-iránt nem sokat változtat a Debr. Prot. Lap helyzetén, hogy minő véleményt táplál felőle Sz. A.; azt azonban mégis meggondolhatná, hogy e lap ellen intézett gyalázkodásával nem a szerkesztőt, hanem azt az igen tiszteletre méltó írói kört s azt az egész kerületet sérti meg, a mely e lapot támogatására méltónak itéli. Ilyen merényletet pedig még Sz. A. sem követhet el büntetlenül.

Ezt a büntetést bizonyára végre fogja hajtani rajta a köztétele. A Debr. Prot. Lap pedig a maga tehetetlenségében is tett legalább annyi szolgálatot a magyar reformátusságnak, hogy alkalmat adott arra, hogy egy hivatlan apostola egy önfeledt pillanatában álarczát ledobván, elárulja a világ előtt, hogy lelkében jóformán

semmi sincs abból, a mivel kérkedett, s így az evangélium szellemét nem nála, hanem mindig az eredeti forrásnál kell keresnünk.

Sz. A. úr ezáltal megtette azt a végzetes lépést is, a mely a fenségest a nevetségestől elválasztja. Mi pedig vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy a rajtunk sommás úton végrehajtott holtánnyilváníti eljárás folytán legfennebb a másvilágon találkozhatunk Sz. A. úrral. A tanítványait azonban mégis sajnáljuk.

T A R R T A L O M - J E G Y Z É K : Debreczen és a prot. nemzeti nőnevelés. S. Szabó József. — Melancthon emlékezete. Rác Lajos. — A mi már magát az evangelizációt is kompromittálja. Ferenczy Gyula. — Nem magyarázatos bibliát, hanem énekeskönyvet. Vadas Gyula. — Közéletünk: A debreczeni ev. reform. egyházmege lelkészeinek 1897. évi február hó 19-én Debreczenben tartott rendkívüli értekezlete. Egy jelenvolt. — Irodalom — Nekrológok: Nagy Kálmán balkányi ev. ref. lelkész. Nagymáthé Albert. — Nagy Dániel. Nagy Imre. — Különfélék. — Pályázatok.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat

a békés-bánati ev. ref. egyházmegyébe kebelezett **kőrös-tarcsai** ev. ref. egyház lelkészi hivatalára.

Dijazás: Készpénzben s különféle czímen: 235 frt 37 kr, buza 32 köből, árpa 42 köből, 80 hold föld, adóját az egyház fizeti; stóla. Az egyház első osztályú; lelkek száma 5000.

Az egyházi törvény 205. §-a értelmében fölszerelt pályázati kérvények *f. é. márczius 21-ikéig*, az esperesi teendőkkal ez ügyben megbízott legidősb tanácsbíró *Tatár János* úrhoz *Szeghalomra* küldendő, posta helyben. Debreczen, 1897. febr. 24.

Kiss Áron,
püspök.

Pályázati hirdetés.

A boldog emlékezetű Nagy József-féle alapítvány 500 frt ösztöndíjra pályázat nyitattik.

Ezen pályázatnál megkivántatik, hogy:

1. Az illető pályázó ifjú magyar ev. reformált vallású s a felsőbb tudományokat a debreczeni főiskolában végezte legyen.

2. Kitézött pályájának a lelkészeinek vagy tanárinak kell lenni.

3. Szükséges, hogy a bölcsészeti, s hittani tudományokon kívül a latin nyelvben annyira jártas legyen, hogy a római classikus írókat jól értse, mit hogy jól ért, úgy azt, hogy a görög nyelvtanból kitünő osztályzata van, érettségi bizonyítványával kell igazolni.

4. Megkivántatik pályázótól, hogy az élőnyelvek közül a német nyelvet teljesen értse, s egész folyékony-sággal beszélje, a franczia nyelvből is bírjon oly előkészülettel, hogy a könyveket jól értse. Ez utóbbiakra nézve is elengedhetlen szabályul tűzetvén ki, hogy ezek is illetékes és tekintetbe vehető bizonyítványokkal igazoltassanak.

Az ekként felszerelt, másképp figyelmen kívül hagyandó pályázati kérvények folyó évi ápril 5-ig Főtiszteletű *Kiss Áron* püspök és alapítványi egyik *elnök* úrhoz lesznek beterjesztendő.

Debreczen, 1897. február 26.

Tóth Sámuel,
bizottsági jegyző.